

TUDATOS RADIKALIZMUS

A JOBBIK ÚTJA A PARLAMENTBE, 2003-2010

BÍRÓ NAGY ANDRÁS – RÓNA DÁNIEL

Valószínűleg a Jobbik az egyetlen radikális párt Európában, mely még egy közel 17 százalékos választási eredményt sem élt meg egyértelmű sikerként.¹ Az EP-választás eufóriája után a 2010-es parlamenti választási szavazatarányt látható csalódással fogadták a párt főhadiszállásán. Míg 2009-ben dicsőség és reflektorfény övezte a jobbikos ünneplést, egy évvel később nemcsak a hangulat volt visszafogottabb, hanem a figyelem is máshova, elsősorban a kétharmados többséghez már az első fordulóban közel kerülő Fidesz és a semmiből bejutó LMP felé fordult. A Jobbik által túlzottan felfokozott várakozások, a választási győzelemről, de legalábbis az MSZP biztos megelőzéséről szóló magabiztos nyilatkozatok azt a furcsa helyzetet eredményezték, hogy még a kiugró siker is némi keresű szájját hagyott maga után. Pedig a Jobbik 2009-hez képest 2010-ben jóval magasabb választási részvétel mellett is növelni tudta támogatottságát, megduplázta szavazatai számát és szervezetileg is jelentősen megerősödött, amelyet egy nagyon intenzív és a személyes elérésre alapuló kampány is bizonyított. Egy hosszú, több éves tudatos építkezési folyamat érett be és gyorsult fel az utolsó másfél évben.

Tanulmányunkban ezt az utat mutatjuk be. A Jobbik felemelkedésének okait a lehető legtöbb oldalról közelítve, széles módszertani skála használatával térképezzük fel. A párt történetének és szervezetfejlődésének feldolgozásához mélyinterjút készítettünk a Jobbik pártigazgatójával, az ideológiai profil megrajzolásához a legfőbb programdokumentumok kvalitatív tartomelemzését végeztük el, a közpolitikai álláspontokat sztenderdizált interjúk segítségével vetettük össze a jobbikos képviselők és a radikális jobboldali szavazók attitűdjeivel. Közvélemény-kutatási adatok összehasonlító elemzésével vizsgáltuk a szavazói magatartásban a Jobbik áttörését követően – 2009 és 2010 között – történt változásokat, illetve kvantitatív tartomelemzéssel kutattuk azt, hogy a politikai napirenden megjelenő témák milyen mértékben segítették a párt további erősödését. A sokféle szempontot és az ezekhez használt módszereket a minél teljesebb és tényszerűbb megértés érdekében alkalmaztuk. Ahol normatív állításokkal élünk, ott minden esetben empirikus adatokkal vagy konkrét példákkal támasztottuk alá megállapításunkat.

Az első és a második fejezetben a Jobbik tartalmi és szervezeti változásait hét éves időkeretben, a párt 2003-as alapítása és a 2010-es országgyűlési választás között történtek alapján ismertetjük. A harmadik és negyedik fejezetekben az EP-választás és az országgyűlési választás között eltelt egy év változásaira fordítunk kiemelt figyelmet. E részekben azt a hipotézist vizsgáljuk, miszerint a napirendi változásokhoz alkalmazkodva a „cigánybűnözésre” fókuszáló stratégiának a feladása,

¹ A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségéért köszönetet mondunk Beck Lászlónak, Dúró Józsefnek és Enyedi Zsoltnak.

és helyette a „politikusbűnözés” középpontba állítása volt a Jobbik további erősödésének fő mozgatórugója.

1. A Jobbik útja a fősodorba

1.1 A kiábrándulás, mint pártszervező erő - A Jobbik első lépései

A Jobbik felnőtté válásának, párttá szerveződésének történetét és okait a 2002-es országgyűlési választások gyászmunkájának áttekintése nélkül nem lehet megérteni. Az első Orbán-kormány bukása és a MIÉP kiesése a törvényhozásból hatalmas traumaként érte a magát nemzeti érzelmű civil szervezetként definiáló Jobboldali Ifjúsági Közösséget. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának néhány diákja által 1999 novemberében alapított ifjúsági szervezet akkor ugyanis még nem tűzött ki célként magának egyebet, minthogy „vissza ne jöhessenek a kommunisták, hanem a Fidesz tudjon tovább kormányozni” (Jobbik 2010a). E törekvés magyarázza, hogy miért ajánlotta fel egyetemi szolgálatait az akkor már 1500 fős szervezet a választási kampányban az akkori jobboldali parlamenti pártoknak, és hívott meg Fideszes, MIÉP-es és MDF-es politikusokat is előadást tartani a felsőoktatási intézmények falai közé. Lelkes jobboldali segédcsapatként hozzájárulni az akár a MIÉP-pel kiegészülő polgári kormányzás folytatásához – ez volt a kezdeti időszak legfőbb jobbikos célkitűzése.

Nagyon korán politikai célokat kezdett szolgáltni a nemzeti, keresztény értékeket valló főiskolások és egyetemisták közösségteremtő szerveződése, de a vezetők visszaemlékezései szerint a dolgok komolyabbra fordulása, a párttá alakulás először csupán a jobboldal választási veresége után, 2002. májusában merült fel. A csalódásnak azonban csak egyik felét képezte az, hogy azok tértek vissza a hatalomba, akik „egykor a szovjet tankokra támaszkodva, most a nagytőkét és a médiadiktatúrát a hátuk mögött tudva” (Jobbik 2010a) nyerték meg a parlamenti választást.

A Jobbik identitásépülésének legalább ilyen fontos eleme volt az a kiábrándulás, amellyel a Fidesz kormányváltás utáni politikáját fogadták. A jobbikos fiatalok keményebb, offenzívebb magatartást vártak volna a frissen ellenzékbe szorult párttól. Ehelyett több alkalommal is úgy élték meg, hogy magukra maradtak, a Fidesz puhán viselkedik és nem áll ki mellettük. Ilyen meghatározó élményként él a jobbikos emlékezetben a 2002. július 4-i hídfoglalás, amikor a szavazatok újraszámolását követelő tüntetők – köztük több mai jobbikos politikus – az Erzsébet hídon a fizikai összecsapást is vállalták a rendőrökkel, a Fidesz nyílt támogatása azonban nem követte cselekedeteiket. A választás utáni hónapokban jelent meg és erősödött fel az ifjúsági közösség tagjai között a „cserben hagytak minket” érzése, és a jobbikosok mércéje szerint ekkor kérdőjeleződött meg komolyan az, hogy a Fidesz megalkuvás nélkül képviseli a nemzeti érdekeket.

A fideszes politikusok – a jobbszél elvárásaihoz képest – viszonylagos visszafogottsága ellenére némi reményt nyújtott a Fidesz által a szavazótábor egyben tartását megcélzó polgári körök hálózata, melyben akkor még a jobbikosok is láttak fantáziát. Az ifjúsági közösség egyik alapítóját, Vona Gábort ráadásul még az a megtiszteltetés is érte, hogy Orbán Viktor meghívta saját polgári körébe, ahol több mint egy éven keresztül részt is vett az illusztris konzervatív értelmiségiek által

látogatott összejöveteleken. Vona végül a Jobbik hivatalos párttá alakulásakor, 2003. októberében lépett ki a polgári körök mozgalmából. A fideszes kezdeményezés a Jobbik mai elnöke számára sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A Jobbik 2010-es választások előtt készült hivatalos dokumentumfilmjében Vona Gábor egyenesen úgy fogalmaz, hogy „történelmi bűn volt a polgári körök lendületét, energiáját megtörni” (Jobbik 2010a). A polgári körök csendes eljelentéktelenedése ellenére a Jobbik tagjai az irányt a jövőre nézve is jónak tartották. Úgy vélték, a politikusok és a szavazók közötti szakadék áthidalása a követendő út, és a nemzeti oldal civil szférájának megerősítésében, a választókkal való gyakori és közvetlen kontaktusban rengeteg politikai potenciál van.

A Fideszből való kiábrándulás önmagában még nem kellett volna, hogy a Jobbik önálló politikai párttá alakulását jelentse. A polgári párt irányvonalával elégedetlenek elviekben nyugodtan választhatták volna a MIÉP-et. Azonban a MIÉP 2002-es választási kudarca után úgy tűnt, a Csurka István vezette radikális párt már képtelen arra, hogy széles szavazóbázist integráljon. A MIÉP továbbá a karrierlehetőségek szempontjából sem volt kellően vonzó: abban a pártban, ahol Csurka István tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt, csekély esély kínálkozott arra, hogy az ambíciózus fiatalok gyorsan vezető szerephez jussanak. Egy megújult MIÉP valódi alternatíva lehetett volna Kovács Dávidék számára, de semmilyen érdemi változás nem történt a választási vereség után. Csurka pártja egyértelműen leszálló ágban volt, a feltörekvő jobbikosok nem láttak karrierperspektívát abban, hogy közlegényként felszálljanak a süllyedő hajóra².

A jobbikosok ráadásul avíttnak tartották a MIÉP-et, és témaválasztásában sem értettek vele feltétlenül egyet. A problémát tehát nemcsak abban látta a Jobbik, hogy a MIÉP nem elég fiatalos, lendületes és korszerű, hanem abban is, hogy túlságosan leegyszerűsítő összeesküvés-elméletekre, és ezzel szoros összefüggésben szinte kizárólag antiszemita témákra koncentrált. Az egy radikális jobboldali párt számára befutható játékkeret ennél lényegesen szélesebbnek képzelték el az ifjú radikálisok vezetői. „Mi a nyugat-európai korszerű radikális jobb példáját akartuk követni: Le Penét, Haiderét vagy az olasz nemzeti erőket. A hangos zsidózás és kommunisztázás sehova sem vezet” – idézte Szegedi Csanádot, a Jobbik mai európai parlamenti képviselőjét egy még az EP-választás előtt készült tényfeltáró írás (Varró 2009). Azt ugyan nem állíthatjuk, hogy az említett két témát teljesen elhagyta volna a Jobbik az elmúlt években, de mint a későbbiekben bemutatjuk, az tény, hogy valóban szélesebb repertoárt alkalmazott a párt az elmúlt években a néhai MIÉP-nél.

A jobbikos utcai aktivitás 2002-től kezdve mondható számottevőnek. Nagyobb visszhangot kiváltó megmozdulásként említhetjük 2002. augusztusából a budai Várban tartott zászlószentelést, és szintén ezen a nyáron tartották tüntetésüket a sajtószabadságért a Magyar Televízió székháza előtt. Ezeken az eseményeken a jobboldalhoz közelálló médiaorgánumok még nyújtottak segítséget, beharangozás és tudósítás formájában, és több, a Fideszhez közel álló értelmiségi is megjelent (pl. Orbán volt főtanácsadója, Tóth Gy. László vagy a Magyar Nemzet újságírója, Lovas István), attól függetlenül, hogy a rendezvények nyílt támogatását a Fidesz nem vállalta fel. Már a párttá alakulás szervezeti hátterének megteremtése érdekében tett

² Noha Kovács Dávid a Jobbik akkori vezetője már a MIÉP-ben is komoly elismertségnek örvendett, de Csurkával szemben nem tudott és nem is akart fellépni.

lépésként értelmezhetjük a 2003. nyarán nagyjából száz települést érintő országjárást. Az első nagy áttörést a médiában azonban csak a Jobbik Magyarországért Mozgalom 2003. október 24-én történt megalakulása után néhány héttel, adventkor lebonyolított országos keresztállító misszió hozta el – amelyet a párt azóta is minden évben megtart. A forgalmas városi köztereken kiállított kettős kereszt híre valószínűleg jóval kevesebb emberhez juthatott volna el a felháborodó baloldali-liberális médiatermékek tudósítása nélkül. Az így kapott „ingyenreklám” felhelyezte a politikai térképre a Jobbikot - 2007-2008-ban ehhez hasonló jellegű, de még erősebb hatás volt megfigyelhető a Magyar Gárda médiavisszhangja kapcsán.

A valódi politikai tényezőként való megjelenést az jelentette volna, ha a Jobbik 2004-ben másként dönt és elindul az akkor hazánkban első ízben megtartott EP-választáson. Az alig néhány hónapos párt elvi okokra hivatkozva (Magyarország EU-csatlakozásának ellenzése okán), de a párt szervezeti erejének reális felmérése alapján is, végül távol maradt a megmérettetéstől. A saját erő egyelőre korlátozott voltának beismerésére utal az is, hogy a Jobbik 2006-ban sem vállalta el az önálló indulást, Harmadik Út néven, a MIÉP-pel alkotott radikális jobboldali szövetségben érte el a 2,2 százalékos listás eredményt jelentő 117 ezer szavazatot. A MIÉP akkor már, a Jobbik akkor még nem volt elég erős ahhoz, hogy önállóan vegye a rajthoz állás akadályait – a 2006-ban kezdődő ciklus egyik fő feladata ezért a szervezetépítés, az országos hálózat kialakítása volt az új radikális pártnak.

1.2 Az őszi beszéd a Parlamentig

2006. ősze két tekintetben is fordulópontot jelentett a Jobbik számára. Egyrészt Gyurcsány Ferenc miniszterelnök őszi beszédének 2006. szeptemberi kiszivárgása után az utcai tiltakozás hetei következtek a radikális párt vezetői és szimpatizánsai számára³. A véres összecsapások a rendőrökkel a párt támogatói számára a kormánnyal szembeni ellenállás szimbólumaivá váltak. „Kelltek nekünk 2006 ősze, sokan ebből ébredtek fel” – mondta Vona a már említett dokumentumfilmben, érzékeltetve az akkori események egységbe forrasztó, és akár táborbővítő erejét (Jobbik 2010a). Másrészt ezen az őszen történt meg a Jobbik eddigi egyetlen vezetőváltása: a párt alapító elnökét, Kovács Dávidot Vona Gábor váltotta. Abból a szempontból is egyedülálló volt ez a Kongresszus, hogy Vonának ekkor akadt először, és eddig utoljára kihívója: a szintén alelnök Molnár Tamással szemben azonban nagy fölényrel nyert (71-29%).

Vona nagyszabású ötlete, a Magyar Gárda megalapítása érzékeny törésponttá vált a korábbi és az új elnök között, olyannyira, hogy később, 2008-ban hivatalosan a Gárda kontrollálhatósága körüli nézeteltérések szolgáltatták a hivatkozási alapot Kovács Dávidnak és követőinek a Jobbikból való kilépésre. Kovácsék mellett érveltek, hogy a félkatonai egységként masírozó Magyar Gárdában nem tudják megfelelően szűrni a belépőket, és önmagában a szervezet léte is túl radikális színben festi le a Jobbikot. Utóbbi pedig már elég lehet ahhoz, hogy elriassza azokat a fideszes szavazókat, akik

³ Meg kell említeni ugyanakkor, hogy a Köztársaság téri MSZP székház elé, 2006. szeptember 23-ra tervezett tüntetést a Jobbik rendőri mulasztásra hivatkozva végül lemondta. A nagy „lehetőség” kihagyása miatt Novák Előd lemondott akkori vezetői posztjáról.

alapvetően a Fidesz irányánál némileg radikálisabb utat tartának követendőnek⁴. Vona Gábor ezzel szemben a kitörés lehetőségét látta a Magyar Gárda létrehozásában⁵. Egy kézzelfogható terméket, amely megtestesítheti azt a törekvést, hogy valaki végre karolja fel az emberek hétköznapi problémáit. Vona számítása annyiban megvalósult, hogy a Magyar Gárda avatásait, vonulásait és a feloszlására irányuló jogi lépéseket övező médiafelhajtás korábban nem látott nyilvánosságot biztosított a Jobbik számára, és jelentősen hozzájárult ismertségének növeléséhez. Szintén a Magyar Gárda bizonyult a kulcsnak ahhoz, hogy a Jobbik valamilyen módon jelezze: még ha bármilyen egydimenziós is, de kész eszköze van arra, hogy tegyen az általa a reflektorfénybe állított fogalom, az ún. „cigánybűnözés” ellen.

Ez a kompetenciaépítés később rendkívüli jelentőségűvé vált. A magyar társadalomban erősnek tekinthető cigányellenes attitűdök ugyanis önmagukban még nem indokolták volna azt, hogy 427 ezer választó (az urnákhoz járulók 14,77 százaléka) szavazzon a 2009-es EP-választáson a Jobbikra, három EP-képviselői helyhez juttatva ezzel a radikális pártot⁶. A Jobbiknak tennie is kellett azért, hogy ebben a kérdésben, amely 2009 első hónapjainak politikai napirendjét is uralta, őt tekintsék kompetens politikai erőnek. A cigánykérdésben 2009 tavaszán két és félszer annyian tartották a legkompetensebb politikai erőnek a Jobbikot, mint ahányan rá szavaztak volna – és ebben a Magyar Gárda szerepe kulcsfontosságú volt. A cigány téma kisajátítása bizonyult végül a Jobbik váratlanul gyors, 2009-es felemelkedése legfőbb okának, és egyben a szavazótábor legfőbb kötőerejének (Karácsony-Róna 2010).

Kevesebb mint egy évvel később, az országgyűlési választáson az is kiderült, hogy a Jobbik kiugróan jó 2009-es eredménye nem egyszeri siker volt. A 2010-es számok egyértelművé tették: a csaknem 15 százalékos 2009-es eredmény nem pusztán az EP-választás tétnélküliségének, illetve az alacsony választási részvétel mellett kiemelkedően aktívnak számító radikális tábornak volt köszönhető. A Jobbik a 2010. április 11-én megrendezett első fordulójában listán 855 ezer szavazatot kapott, és ezzel az egy évvel korábbinál (36 százalék) jóval magasabb, 65 százalékot meghaladó választási részvétel mellett is növelni tudta százalékos eredményét (16,67 százalék), és könnyedén jutott be az Országgyűlésbe⁷. A 2010-es kampány újdonságaként először került nyíltan szembe a Fidesz és a Jobbik. Kemény harc folyt a két párt

⁴ Kovács Dávid kilépése már régóta érlelődött. A politikától a 2006-os kampány óta távolodóban volt az akkori elnök, aki végül a tanári pályát választotta.

⁵ Érdekes, hogy éppen Vona Gábor, aki korábban maga is Fidesz-tag volt, szorgalmazta a Fidesztől való éles elkülönülést, a mérsékeltebb irányvonalat pedig a volt MIÉP-képviselőjelölt Kovács Dávid képviselte.

⁶ Annak ellenére, hogy a Jobbik jó szereplése a közvélemény-kutatókat is meglepte, egy esetlegesen kiugró EP-eredménynek már voltak előjelei. Ilyen volt a Szegedi Csanád által a 2009. januári, ferencvárosi időközi választáson elért 8,5 százalék, de 2009 első felében Ajkán (18,92 százalék) és Pécsen (10,1 százalék) is nagyon jó eredményt értek el a jobbikos jelöltek az időközi önkormányzati választásokon.

⁷ A 2010-es választási eredmények értelmében 47 jobbikos képviselő jutott be az Országgyűlésbe. A párt frakcióvezetője Vona Gábor lett. A Jobbiknak jutó legmagasabb közjogi funkciót, a parlament alelnöki posztját az EP-képviselői mandátumáról lemondó és Brüsszélből hazatérő Balczó Zoltán kapta.

között vacilláló jobboldali szavazókért, melyben végül a Fidesznek sikerült érvényesítenie érdekeit és meggátolni, hogy szavazói tömegesen – akár százezres nagyságrendben – osszák meg szavazataikat a két párt között.

1.3 A szervezeti erő kiépítése

A Jobbik 2009-es áttörése és 2010-es továbbberősödése aligha mehetett volna végbe egy országosan kiépült, hatékonyan működő szervezet nélkül. Az európai parlamenti választások előtt nemcsak a közhangulat, a reflektorfénybe kerülő témák kedveztek a Jobbiknak, hanem addigra a párt országos szervezettsége, alapszervezeteinek és tagságának a száma is eljutott arra a kritikus szintre (387 szervezet, kb. 3000 tag), amely szükséges volt ahhoz, hogy a Jobbik üzeneteit személyesen el tudja juttatni a választókhoz⁸. A kedvező pillanat megragadását a Jobbik nem bízta a véletlenre: az EP-választási kampányban közel ezer lakossági fórumot szervezett. Ezeket a rendezvényeket a párt aktivistái sikeresen meghirdették (plakátokkal, szórólapokkal, stb.), olyannyira, hogy az akkor még szinte teljesen ismeretlen jobbikos szónokokat rendszerint telt ház fogadta. A hatalmas érdeklődéssel kísért fórumok már előrevetítették az EP-választási sikert. Egy évvel később, az országgyűlési választásokat még nagyobb országjárás előzte meg. Az ekkor már több mint 800 alapszervezettel és 11 ezer taggal (közülük 8 ezret sorolnak az aktív tagok közé) rendelkező párt háromezer választási gyűlést tartott, melyek közül Vona Gábor személyesen kb. 80 eseményen vett részt (a pártelnök ezt az aktivitást már az EP-kampányban is felmutatta).

A radikális párt szervezetfejlődése egyrészt egy előre eltervezett stratégia, másrészt a magyar belpolitikai események számára szerencsés alakulásának az eredménye. A kudarccal zárult 2006-os választási együttműködés után a Jobbik szakított a MIÉP-pel és erőltetett pártépítésbe kezdett. A 2006. őszi hónapokban az utcai tüntetések miatt ez a projekt még nem tudott beindulni, de 2007-ben több nagy visszhangot kiváltó, ismertségnövelő esemény is segítette a tudatos törekvést. A legnagyobb jelentőséggel bíró Gárda-alapítás mellett ebben az évben kezdte meg a Jobbik – a több mint 100 települést érintő – árpádsávos zászlóatadási misszióját, a párthoz kötötték a budapesti melegfelvonulás elleni tüntetést, és ekkor indult el az új zászlóshajó-témát népszerűsítő ciganybunozes.com oldal is. A közvélemény fókuszába kerülve a Jobbik ebben az időszakban már havi egy-két új szervezettel gyarapodott, 2008-ban ez a tempó még inkább felgyorsult. A 2008 eleji 70 működő alapszervezetről 2009. január elejére 249 szervezetre bővült a Jobbik, ami azt jelentette, hogy ebben az időszakban már minden héten több új helyi szervezeti kezdeményezést regisztrálhatott a budapesti központ. A szervezeti háló és a taglétszám bővüléséről szóló fenti adatok rámutatnak arra is, hogy a Jobbik, mint párt szervezet kiépülésének csúcspontja nem a nagy politikai áttörés, azaz az EP-kampány időszaka volt. A Jobbik ugyan már akkor is nagyon erős, az egész országot lefedni képes párt volt, de az EP-választás és az országgyűlési választás között szervezeti értelemben egy újabb hatalmas lépést tett előre. 2009. júniusa és 2010. áprilisa között több Jobbik alapszervezet jött létre és több tag lépett be, mint amennyivel addig korábban a párt összesen rendelkezett.

⁸ A Jobbik szervezetfejlődésére és belső működésére vonatkozó információk abból a hetven perces mélyinterjúból származnak, amelyet Szabó Gáborral, a Jobbik pártigazgatójával készítettünk 2010. július 29-én.

A nemzetközi szakirodalom megosztott abban a kérdésben, hogy mi tekinthető egy radikális jobboldali párt tipikus működési modelljének. Számos szerző (Decker 2004, Gunther-Diamond 2003, Ignazi 2003) a radikális pártokról „führerpártokként” ír, amelyekben az erőskezű vezető mögött gyenge szervezettségű párt található. Pedahzur és Brichta (2002) ezzel szemben arra mutat rá, hogy a befolyásos karizmatikus vezető léte önmagában nem zárja ki a sikeres intézményesülést, sőt e kettő együttese teszi a legvalószínűbbé a tartós megmaradást a pártrendszerben. A Jobbikban mindkét tényező megvan, ráadásul az utóbbi években kialakult intézményi struktúra bizonyos tekintetben kartellpárti (Katz-Mair 1995) jelleget mutat. Ez azt jelenti, hogy a pártot az országos ügyeket erősen kézben tartó központi vezetés és az erős autonómiával felruházott helyi szervezetek együttélése jellemzi. A helyi alapszervezetek jelentős autonómiával rendelkeznek, nemcsak a hétköznapi munka (ünnepi megemlékezés, lakossági fórum, koncert szervezése, helyi kiadvány készítése, stb.), hanem a jelöltállítás terén is. Országgyűlési és önkormányzati választások esetén is a helyi szervezeteknél van az egyéni jelöltállítás során a javaslattevői jog. A helyi szervezetek által felterjesztett nevek egy megyei szűrő után jutnak el az öt fős – elnökségi tagokból álló – Országos Jelöltállítási Bizottsághoz, amely elviekben változtathat a helyiek javaslatán, de a gyakorlatban ez ritkán érvényesül. Szabó Gábor pártigazgató elmondása alapján a 2010-es választások előtt a 176 körzetből 10-15 esetben írta felül a helyiek döntését a központi akarat. A területi listák esetében is hasonló mechanizmus érvényesül: a megyei szervezet által előterjesztett listákon az országos elnökség elviekben változtathat, de a 2010-es választások során a jellemző gyakorlat a jóváhagyás volt (alkalmanként a sorrenden változtatott a központi vezetés).

Az alapszervezetek autonóm működését nagyban segíti, hogy a tagdíjak nem egy központi párt költségvetésbe kerülnek, hanem helyben maradnak. A Jobbik parlamenti párttá válásáig ez volt a helyi aktivitás finanszírozásának legfőbb útja. Az alapszervezetek munkáját a budapesti központ félévente értékeli a helyi beszámolók alapján. A helyi szervezetek autonómiája ott ér véget, ahol az országos ügyek kezdődnek. Országos jelentőségű politikai ügyekben helyi politikus nem nyilatkozhat. Az edelényi polgármester, Molnár Oszkár javára történő visszalépés pedig jelezte, hogy az egyéni jelölti kampányokban is hozhat kulcsfontosságú döntést az elnökség, ha az ügy szimbólikus jellege okán – a fideszes jelölt legyőzésének lehetősége - országos jelentőségűvé válik.⁹

A Jobbik „führerpárti” jellegét cáfolja az is, hogy a párt életét meghatározó főbb döntések elsőpró többsége az elnökségi szavazásokon többségi döntéssel születik meg, ahol az elnök csupán első az egyenlők között, és – bár ez nem gyakori – akár alul is maradhat¹⁰. Az elnöknek nincsenek erős egyszemélyi jogosítványai, a vezető az akaratát nem a működési szabályok által garantáltan, hanem a saját

⁹ A 2010-es országgyűlési választások legkielevezettebb vidéki egyéni választókerületében az első körben a fideszes Daher Pierre 36,54 százalékos eredménnyel vezetett a függetlenként induló volt fideszes Molnár Oszkár (24,14 százalék) és a 19,13 százalékot szerző jobbikos Miklósi Árpád előtt. Miklósi tiltakozása ellenére a Jobbik saját jelöltje visszaléptetése mellett döntött, Molnár Oszkár javára. Jobbikos támogatással a független jelölt végül szoros küzdelemben legyőzte a fideszes jelöltet (42,31 - 40,42 százalék)

¹⁰ A Jobbik nyolc fős elnökségében az elnök, a választmányi elnök és a hat alelnök foglal helyet.

kezdeményezőkézsége és az elnökségbeli többség biztosításával tudja érvényesíteni. Vona Gábor esetében e két utóbbi tényező teljes mértékben megvalósul. Vonától származik a párt legkarakteresebb kezdeményezéseinek java része (Magyar Gárda, Attila Király Népfőiskola, Nemzeti Egyletek, stb.), és az előző elnök, Kovács Dávid távozása óta az elnökségben sincs olyan politikus, aki nyíltan belső ellenzékként lépne fel. Az elnökség meghatározó tagjai ráadásul összeszokott, kipróbált harcostársak (Balczó Zoltán, Novák Előd, Szabó Gábor, Szegedi Csanád, Vona Gábor) – e tekintetben a Jobbik vezetősége a régi, jóban-rosszban kitartó Fidesz vezérkarhoz (Áder János, Deutsch Tamás, Kövér László, Orbán Viktor, Szájer József) hasonlít. Vona vezető szerepének megkérdőjelezhetetlenségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a 2010-es választások utáni kongresszusi tisztújításon a szavazatok 100 százalékával választották újra (723-ból 723 voksot kapott).

A Jobbik szervezetfejlődésének talán leglátványosabb elmaradása a párt értelmiségi háttérhiánya. A párt felívelő pályája ellenére 2010-ig nem tudta megoldani, hogy a nyilvánosságban megjelenjenek a vele szimpatizáló véleményvezérek (tudósok, elemzők, újságírók, stb.). Ez a tény nem jelenti azt, hogy a szakmai háttérmunkában ne történt volna előrelépés. Az EP-siker után – az országos szervezeti háló további fejlesztése mellett – a Jobbik előtt álló legnagyobb kihívás a kormányzóképeség erősítése volt. Ennek érdekében egy minden jelentős közpolitikai témát lefedő kabinetrendszer állítottak fel, amely 2009. szeptember és 2010. január között kidolgozta az országgyűlési választási programot, a párt hét éves történetének legrészletesebb szakmai anyagát.

2. A Jobbik ideológiai és közpolitikai profilja

Egy olyan párt esetében, amelynek önképében erősen él az értékelvűség, a megingathatatlanság és a megalkuvás nélküliség, az ideológiai és a közpolitikai arculat felvázolása nem korlátozódhat egyetlen választási program vizsgálatára. A következetesség, a koherencia valódi tesztje a folyamat vizsgálata, a pártalapítástól a parlamenti bejutásig eltelt hét év legjelentősebb tartalmi dokumentumainak feldolgozása és összehasonlítása. E fejezetben ezért három, a Jobbik életében meghatározónak tekinthető alapidokumentum – a 2003-as Alapító Nyilatkozat, a 2007-ben kiadott Bethlen Gábor program és a 2010-es országgyűlési választásra készített Radikális Változás című választási program – tartalomelemzését végezzük el.

A vizsgált dokumentumok esetében azon ideológiai és közpolitikai témák azonosítására törekedtünk, amelyek a Jobbik politikáját – az időnkénti hangsúlyváltozásokkal együtt is - folyamatosan fémjelzik. Az egyes programelemek tartalmazó dokumentumok elemzéséhez ezért a következő kilenc témát választottuk sorvezetőnek: antikommunizmus, rendpártiság, cigánykérdés, elitellenesség, nacionalizmus, vallásosság, gazdaságpolitika, a gazdasági globalizációhoz való viszony és az EU-hoz való viszony. Az egyes témakörökben azt is fontosnak tartottuk vizsgálni, hogy a programokban olvasható elemek milyen mértékben vannak összhangban a Jobbik szavazók attitűdjeiből kirajzolódó világgéppel, illetve azzal, ahogy a Jobbik parlamenti képviselői elhelyezik magukat a különböző ügyekben. A Jobbik Alapító Nyilatkozatának és két programjának összehasonlító tartalomelemzése

mellett ezért a Magyar Választáskutatási Program 2010-es képviselő kutatásának és választás előtti lakossági felmérésének adatait is elemezzük (az adatok összesítése az 1. táblázatban olvasható). E kutatások keretében a szavazóknak és a politikusoknak szó szerint ugyanazok a kérdéseket tették fel. Noha a két csoport nyilvánvalóan máshogy értelmezi a válaszlehetőségeket - és az egyszerű átlagpolgár egy kérdőívben sokkal valószínűbben ad véletlenszerű, nem valós tudáson alapuló választ (Zaller 1992), mint egy parlamenti képviselő -, azért a szakirodalomban elfogadott, sőt követendő módszernek számít az elitek és az állampolgárok attitűdjeinek összehasonlítása (Enyedi 2004, Mattila-Raunio 2005, Kitschelt 2000).

1. táblázat: A Jobbik parlamenti képviselőinek és szavazótáborának attitűdjei néhány fontosabb kérdésben (átlagpontok)

JOBBIK		Képvi- selők	Szava- zók
Anti-kommunizmus	A múlt tisztázásához nyilvánosságra kellene hozni azoknak a listáját, akik az előző rendszerben állambiztonsági tisztek vagy besúgók voltak (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	1,03 (1,81)	2,59 (3,27)
Rendpártiság	A bünelkövetőknek is vannak jogaik, a rendőrségnek minden körülmények között tiszteletben kell tartani az őrizetbe vett személyek jogait és emberi méltóságát (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	5,46 (4,26)	5,19 (4,48)
Cigánykérdés	A cigányokat annyi hátrányos megkülönböztetés éri, hogy a kormánynak jobban kellene őket támogatnia, mint másokat (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	5,46 (3,79)	5,81 (5,07)
Elitellenesség	Egészében véve, mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével az országban? (4=teljesen elégedett)	1,69 (2,71)	1,81 (2,08)
Nacionalizmus	Magyarországnak törekednie kellene a trianoni határok megváltoztatására (5=teljesen egyetért)	-	3,22 (2,34)
	Az országnak nem a Nyugat elvárásaival kell törődnie, hanem a saját útját kell járnia (5=teljesen egyetért)	-	4,24 (3,74)
Vallásosság	A vallás magánügy, ezért az államnak minél távolabb kell tartania magát az egyházak ügyeitől (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	5,54 (5,37)	3,21 (3,33)
Gazdaságpolitika	Az államnak többet kellene költenie szociális kiadásokra, még akkor is, ha ehhez növelni kell az adókat (7=teljesen egyetért)	4,57 (4,91)	4,94 (4,14)
	A kormány kötelessége, hogy mindenkinek munkát biztosítson (5=teljesen egyetért)	3,28 (3,01)	4,04 (4,05)
Gazdasági globalizáció	A külföldi tőke beáramlását korlátozni kell, mivel idegen érdekeknek rendeli alá a magyar gazdaságot (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	1,83 (4,11)	2,68 (3,49)
Euroszepticitizmus	Az európai integrációt erősíteni kell vagy már így is túl messzire ment? (10=erősíteni kell)	0,69 (5,25)	3,76 (4,43)
	Az Európai Unióhoz való csatlakozás Magyarország számára inkább előnyökkel vagy hátrányokkal járt? (2=hátrányokkal)	1,97 (1,29)	1,51 (1,17)

Forrás: A Magyar Választáskutatás Program képviselő kutatása, melynek keretében 29 jobbikos országgyűlési képviselővel készítettünk interjút 2010 júniusában; illetve a Választáskutatás Program

2010-es választás előtti felvétele (N=1500, Medián=750, Ipsos=750, a terepmunka március 30-tól április 9-ig tartott).

Megjegyzés: Átlagpontok, a jobbikos képviselők, illetve szavazók átlagát tüntettük fel, zárójelben a teljes minta átlaga (208 képviselő, illetve 1500 szavazó) olvasható.

2.1 Antikommunizmus

A Jobbik Magyarországért Mozgalom Alapító Nyilatkozatából egyértelműen kiderül, hogy az 1990 előtti rendszer teljes elutasítása a párt identitásának egyik legalapvetőbb eleme. A 2003. októberében megfogalmazott, és a párt honlapján még 2010-ben is központi helyen szereplő dokumentum elsődleges feladatul tűzi ki a „kommunista utódpart és a vele összeforrt szélsőséges liberálisok eltávolítását a hatalomból” (Jobbik 2003: 245). A Jobbik azonban nem áll meg ezen a ponton, és az 1990 utáni éveket is a korábbi rendszer szerves folytatásának tekinti. Ennek alapja az a meggyőződés, miszerint a rendszerváltás a mélyrétegekben meg sem történt, a Magyarországot korábban irányító hálózat átmentette és megtartotta hatalmát. „1990 után sem beszélhetünk valódi demokráciáról, hiszen a közélet, a gazdaság, a média és a kultúra területén nincs természetes, rátermettség alapján működő szelekció, azt továbbra is a régi politikai, üzleti és rokoni szálak hálójá szövi át” (Jobbik 2003: 241). Egy radikális antikommunista párt következtetése pedig a fentiekből szinte nem is lehetne más: be kell fejezni a rendszerváltást.

A kevésbé ideológikus, inkább a szakpolitikai programpontokat vázlatosan bemutató Bethlen Gábor programban a téma messze nem tölt be olyan központi szerepet, mint a párt ideológiai krédójában. Ezzel együtt is meglepő, hogy külön fejezet nem jut a „rendszerváltás befejezésének”, az antikommunista intézkedések csokorba gyűjtésének. Így csak egy-egy programpontról következtethetünk arra, hogy a Jobbik antikommunista hozzáállása az idők folyamán nem változott. Ilyen programelem a múlt rendszer alatti vezető funkcionáriusok kizárása a magyar közéletből, vagy a Szabadság téren található szovjet emlékmű elbontásának terve (Jobbik 2007: 8).

Az antikommunista üzenetekkel a Jobbik 2010-es választási programjában sem találkozhatunk fő helyen. A párt történetének eddigi legalaposabb közpolitikai anyagában sem jut külön fejezet a kapcsolódó intézkedéseknek. A már említett javaslatok mellett bekerült az ügynöklisták nyilvánosságra hozása, illetve lengyel mintára új ötletként felmerült a pártállami időkben vezető tisztséget betöltött személyek nyugdíjának felülvizsgálata, de a Jobbik figyelme e dokumentumban már látványosan nem az 1990 előtti negyven éven volt. Az egyes fejezetek belső struktúrája (Az elmúlt húsz év vs. A szebb jövő) elárulja, hogy a Jobbik az ítéletet már nem csupán az előző rendszerről és utódpartjáról, hanem az 1990 és 2010 közötti teljes politikai elittről mondja ki, amelynek a korábban segítő bajtársnak tartott Fidesz éppúgy része volt, mint az MSZP vagy az SZDSZ.

A Jobbik képviselőinek véleményéből látható, hogy a párt indulásához képest a 2007-es és a 2010-es programban háttérbe szorított antikommunizmus nem tükrözi a párt politikusainak személyes attitűdjét. A jobbikos politikusok az antikommunizmust mérő kérdésre a hétfokú skálán szinte egybehangzóan a legradikálisabb választ adták (1,03-as átlag, azaz a 29 meginterjúvult jobbikos képviselőből csak egy volt, aki nem a szélsőponton helyezte el magát), amivel nemcsak a teljes magyar társadalomhoz

(3,27), de a jobbikos szavazókhoz (2,59) képest is jóval keményebb véleményt fogalmaztak meg. A kezdeti heves és elszánt antikommunista hozzáállás a 2010-es programban már csak nyomaiban volt megtalálható, a párt ideológiai mondanivalóján belüli domináns jellegét egyértelműen elvesztette.

2.2 Rendpártiság

A Jobbikot a magyar közvélemény rendszerint azonosítja a rendpárti álláspontokkal. A Bethlen Gábor és a Radikális Változás programok alapján nem alaptalanul. Mindkettőben külön fejezet tárgyalja a zéró toleranciát, a kemény szigorot illusztráló intézkedéseket. Az Alapító Nyilatkozat a későbbi programokhoz képest kevésbé sorolta a kulcsügyek közé a rend témáját. Miközben a kiáltványból annak rövidege ellenére is kitűnik a globalizáció folyamataival szembeni aggodás, a vallásosság fontossága vagy a már említett antikommunizmus, addig mindössze egyetlen mondat utal arra, hogy a Jobbik a rendteremtés érdekében keményebb eszközöktől sem riadna vissza: „Elfogadhatatlan, hogy a törvények egyre erősebb jogbiztonságot garantálnak a bűnözőknek, és egyre kevésbé védik a tisztességes polgárokat!” (Jobbik 2003: 242).

A Bethlen Gábor programban a rendpártiság már jóval kibontottabb formában jelenik meg. A Jobbik nyíltan kiáll a halálbüntetés mellett a legsúlyosabb életellenes bűncselekmények esetében, szigorítaná a Btk-t az emberi élet, a biztonság és a tulajdon védelme érdekében és bevonná a börtönbüntetést töltőket a közmunkaprogramokba. A 2007-es program fontos részét képezi az önkéntes, területvédelmi alapon szerveződő Nemzetőrség felállítása, és az is világossá válik, hogy a párt a hajléktalanokat nem szívesen látja a köztereken.

A 2010-es választási programban a rendvédelmi üzenetek a középpontba kerültek. A párt az országgyűlési kampányra egy egész retorikai és közpolitikai rendvédelmi arzenált épített fel. Így vált a Jobbik deklarált fő céljává az, hogy Magyarországot a „politikusbűnözés, a cigánybűnözés és a gazdasági bűnözés nemegyszer egymásba fonódó hálózatától” megszabadítsa (Jobbik 2010b: 63). A párt programjában egyértelművé teszi, hogy a szigorú büntetések és a hosszú börtönök elrettentő erejében hisz. Ez utóbbi nyomatékosítása érdekében kötelezővé tenné a munkát a raboknak, ezáltal a börtönöket önfenntartóvá alakítva a Jobbik által „kvázi wellness” állapotként leírt helyzet helyett. Több tucat intézkedéssel erősítenék továbbá a rendőrséget, célul tűzik ki a csendőrség létrehozását, illetve a jogalkotás és a jogalkalmazás módjainak átalakítására is részletes programtervet vázolnak fel.

A jobbikos képviselők pártjuk programjaihoz hasonlóan rendpártinak tekinthetők a bűnelkövetők ellen alkalmazott szankciók tekintetében. E kérdésben ugyan nem állnak olyan közel a szélsőértékhez, mint az antikommunizmus esetében, de a hét fokú skálán – amelyen a hetes érték jelenti a legkonzervatívabb álláspontot – az 5,46-os átlag egyértelműen erősen rendpárti attitűdöt mutat. Ez a szám valamelyest felülmúlja a Jobbik-szavazók átlagát, de a különbség nem jelentős. A politikusok és a tábor közel azonos véleményen vannak, némileg rendpártibb állásponton az ebben a kérdésben amúgy szintén inkább konzervatív nézeteket valló magyar társadalom átlagánál. Érdekesség ugyanakkor, hogy a radikális politikusok maguk is többször követtek el tudatosan szabálysértéseket (Erzsébet-téri tüntetés, gárdamellény a

parlament alakuló ülésén), és általában is a társadalmi-politikai status quo gyökeres megváltoztatását követelik, tehát összeségében ambivalens a tekintélyhez és a fennálló rendhez való viszonyuk.

2.3 Cigánykérdés

Már említettük, hogy a cigányügy kisajátítása bizonyult a Jobbik villámgyors, 2009-es felemelkedése fő okának. Az áttörést azonban természetesen a téma hosszú előzetes építése előzte meg. A jobbikos siker kulcsának tekintett „cigánybűnözés” kifejezést már évekkel korábban el kezdte súlykolni a párt, és hogy mindezt nem kizárólag az állampolgárokkal folytatott közvetlen találkozások alkalmával, lakossági fórumokon tette, hanem hivatalosan, írásban is, arra a Bethlen Gábor program a bizonyíték. A 2007-es dokumentum már „a cigánybűnözés megelőzésére és felderítésére” hozna létre külön szervezeti egységet a rendőrségen belül néhány olyan megyében, amelyet a Jobbik e kérdésben a legérintettebbnek tart (Jobbik 2007: 10). A Bethlen Gábor program további részletekbe nem bocsátkozik, de a megközelítésből, és abból a tényből fakadóan, hogy a program kiadása megegyezik a Magyar Gárda elindításának évével, már látható, hogy ekkorra készen állt az a stratégia és szókészlet, amely a későbbi politikai sikerekhez a legnagyobb mértékben hozzájárult.

A cigánykérdés nem volt az első pillanatoktól kezdve a Jobbik zászlóshajója. 2003-ban a párt Alapító Nyilatkozatában az ellenségképek között jóval nagyobb hangsúlyt kapott a posztkommunista elit vagy a külföldi tőke, mint a cigányság. Utóbbi említésre került ugyan a dokumentumban, de olyan más „szőnyeg alá söpört vagy álvitákkal leplezett” nemzetstratégiai kérdésekkel egy sorban, azonos rangon, mint a népeségfogyás, a nemzeti vagyon védelme vagy a környezetvédelem ügye.

Sok más témához hasonlóan a cigánysággal kapcsolatos kérdésekben is a Radikális Változás programból olvasható ki a legtöbb közpolitikai részlet. A Jobbik leszögezi, hogy a magyar-cigány együttélés kérdését a magyar társadalom egyik, ha nem a legsúlyosabb problémájának tekinti, amelyre a közbiztonság erősítésén túl a munka világában és az oktatáspolitikában is megoldást kell találni. „A cigány társadalom többsége a törvények, a munka és az oktatás világán kívül él” – fogalmaz a program a „Vissza a cigányútról!” című fejezetben, később azt is egyértelművé téve, hogy a cigányság helyzetének javításához az egyetlen járható utat a többségi társadalom normáihoz történő alkalmazkodásban látja (Jobbik 2010b: 40). A Jobbik a rendőrség megerősítését és a csendőrség létrehozását elkerülhetetlen, de mégis csak első lépésnek tartja. Legalább ilyen hangsúlyos célként szerepel „segély helyett munkát” elv érvényesítése, a pénzbeli segélyek felváltása szociális kártyával vagy a gyermeknevelési támogatás iskoláztatáshoz kötése. Szintén követendő iránynak tartják cigány pedagógusok képzését, illetve a történelmi egyházak bevonását a cigányság felzárkóztatásába.

A Magyar Választáskutató Program adatai alapján a cigánykérdésben a jobbikos szavazók némileg radikálisabb álláspontot (5,81) képviselnek, mint a párt politikusai (5,46). Ezzel együtt a jobbikos képviselők és a szimpatizánsok is az erős cigányellenes attitűdöket vallók kategóriájába esnek. Fontos hozzátenni, hogy a magyar társadalom általánosságban is erősen előítéletes (5,07), a jobbikos képviselők

és szavazóik azonban valamelyest még az átlagnál is radikálisabb véleményen vannak.

Ebben a kérdésben is látunk kettősséget a Jobbik politikájában. A programban szakmai alapon sok olyan lépést szorgalmazznak, mely a romák helyzetét javítaná, ugyanakkor a retorikájukra jellemző, hogy többek között olyan jelzőkkel illetik a cigányságot, mint “cigánytenyészet” (magyargarda.hu), “megélhetési népszaporulat” (vonagabor.hu), “élősködő, bűnöző életforma” (vonagabor.hu), “cigányterror” (szegeedicsanad.eu). Vona Gábor Sajóbabonyban visszautasította a cigány vajdával való kézfogást, a párt Molnár Oszkár személyében nyíltan cigányellenes jelölt javára lépett vissza a választáson. A képviselőknél ebben a kérdésben radikálisabb, rendkívül előítéletes választóikhoz ezek a tettek és szavak sokkal könnyebben és hatásosabban jutnak el, mint egy árnyaltabb szakmai javaslat. A téma érzékelésénél is fontosabb a kérdésről kialakított vélemény. A Jobbik-szavazók elsöprő többsége teljes mértékben egyetért azzal a kijelentéssel, hogy “a bűnözés a cigányok vérében van”¹¹, tehát nem csak egyszerűen elutasítja a liberális álláspontot – miszerint a cigányok magas bűnözési statisztikája mögött elsősorban a szociális környezetük és a többségi társadalom előítéletessége áll –, hanem úgy gondolja, hogy faji-etnikai tényezők miatt szegik meg a törvényt a romák. A cigánybűnözés kifejezés hallatán ezért sok Jobbik szavazó mást érthet a fogalom alatt, mint ami a Jobbik hivatalos programjában van.

2.4 Elitellenesség

A Jobbik, a nemzetközi radikális jobboldali gyakorlatban nem szokatlan stratégiaként, megalakulása óta tudatosan próbálja az 1990 utáni politikai elitet homogén egészként, a nemzeti érdekek cserbenhagyóiként lefesteni. Ez a törekvés a párt alapító dokumentumában is kézzel fogható. Ellentmondást nem tűrő mondatok súlykolják: a vezető politikai erők felszínén vérrre menőnek tűnő csatározásai mögött szoros összefonódások, összenőtt hálózatok találhatók. „A polgári és szocialista jövőkép egyre kevésbé különbözik egymástól. Ezt a szemünk előtt kialakuló egypólusú kétpártrendszer a nemzet jövőjére nézve súlyos veszélynek tartottuk és tartjuk ma is.” A Jobbik az establishment pártjainak sugallt összefonódását nemzetközi kontextusba is helyezi: „A jelenlegi politikai garnitúra behódolt a világot uralma alá hajtó globalizmusnak” (Jobbik 2003: 242). A radikális párt retorikájának már ekkor is fontos eleme tehát a nemzeti politizálás szembeállítása a külföldi érdekek kiszolgálásával, melynek eredményeképp egyenes út vezet a pártok és a szavazók eltávolodásához, illetve ahhoz, hogy „a köpönyegforgatás, a hazugság és a korrupció” jellemezze a magyar közéletet.

Az elitellenesség a Jobbik stabil témája, amely a Bethlen Gábor programban is visszaköszön a „neoliberális áldemokrácia” ostorozásában. A politikai elit felelőtlen politizálásának szimbólumaként a privatizációs ügyeket nevezik meg, amelyek tekintetében azonnali felülvizsgálatot és a visszaéléseket elkövetők szigorú büntetését követelik. Ugyanígy kemény fellépést tartanak szükségesnek a kormányzati korrupció felszámolása érdekében.

¹¹ A DKMKA Választáskutatási Panel 2009-es adatai szerint 66%-uk.

A 2010-es választási programban az anti-establishment attitűdöt meglovagló „politikusbűnözés” kifejezés egyértelműen vezető helyre került, dokumentum- és kampánybeli jelentőségét nehéz volna felülbecsülni. Vona Gábor miniszterelnök-jelölti előszavában a célok között – a „cigánybűnözést” is háttérbe szorítva – első helyen említi a „politikusbűnözés kíméletlen felszámolását” (Jobbik 2010b: 6), majd a program különböző tartalmi részeit is végig áthatja az elmúlt húsz év minősítésére is gyakran használt fogalom. A Jobbik az elmúlt húsz év politikai elitjéről maffiaként ír, amely egymással a háttérben összefonódva rendre áthágja a törvényeket, eltulajdonít közpénzeket, eltussolja az érzékeny ügyeket és mindehhez cinkosként használja fel a médiát. Az egyes parlamenti erőket ugyanúgy bűnösnek tartja: „sem a szegfűs, sem a narancsos, sem egyéb politikusbűnözés nem maradhat igazságtétel nélkül” (Jobbik 2010b: 64). Az elszámoltatás érdekében a Jobbik a 2010-es kampányban a nagy állami beruházások és a korábbi privatizációs ügyletek felülvizsgálatát ígérte, a képviselők mentelmi jogának megszüntetését javasolta és a büntető törvénykönyvben minősített esetté nyilvánította volna a politikusbűnözést. Szintén fontos célként érveltek a politikai álláshalmaz megszüntetése mellett, illetve minden országgyűlési képviselőnek kötelező vagyonosodási vizsgálatot írnának elő a parlamenti ciklusok végén.

A demokrácia működésével kapcsolatos elégedetlenséget támasztják alá a képviselői és a szavazói attitűdöket bemutató adatok is. A négyfokú skálán – amelyen az 1-es érték jelzi a magyarországi demokráciával való teljes elégedetlenséget – a jobbikos képviselők (1,69) és a szavazók (1,81) is az elégedetlenek tartományában találhatók. A helyzetkép annyiban hasonló a cigányellenes attitűdöknél látottakhoz, hogy a társadalom egésze (2,08) is inkább elégedetlen a demokrácia működésével, mint elégedett, a jobbikosok- legyen szó akár a képviselőkről, akár a választóikról – azonban még az átlagosnál is kiábrándultabbak.

Érdekes kihívás elé állította a Jobbikot a választási siker, mellyel parlamenti párt lett, így maga is a politikai elit részévé vált. Tartalmilag ez mit sem változtat az anti-establishment attitűdön, azonban az elitellenesség egy másfajta politizálási stílust is feltételez. Parlamenti pártként ez a Jobbik egyik legfőbb kihívása: a törvényhozásba beilleszkedve szakmailag kompetens munkát felmutatni, és ezzel párhuzamosan hitelesnek maradni a teljes rendszert felborítását kívánó hívei előtt, akiknek rendszeresen bizonyítani kell, hogy a párt nem része a „korrumpálódott” elitnek.

2.5 Nacionalizmus

A Jobbik írásos alapvetéseinek visszatérő eleme a magyar és a külföldi érdekek képviselete. A Jobbik lesújtó véleménnyel van az elmúlt húsz évről. A magyar radikálisok szerint a nemzetstratégiai kérdésekben a parlamenti pártok rendre a rossz oldalon álltak, a magyar érdekek valódi képviselet nélkül maradtak. E gondolatmenetből egyenesen következik, hogy a Jobbik feladata nem is lehet más, minthogy a nemzeti érték- és érdekek védelmét helyezze politikai céljai középpontjába.

A 2010-es választási kampányban gyakran használt „visszavesszük az országunkat”

szlogen ennek, a párt alapját képező erős nemzeti identitásnak adott jól megragadható formát. A jobbikos nacionalizmus, amit az ország visszavételének képe szimbolizál, kettős jelentéssel bír. Egyrészt szól a gazdasági önrendelkezés céljáról, a magyar vállalkozások helyzetbe hozásáról, a stratégiai erőforrások és ágazatok megőrzéséről, illetve visszaszerzéséről. A fogalom másik jelentésével a Jobbik revizionista nacionalista hurokat penget, és a magyar nemzet újraegyesítésének célját fogalmazza meg. A Jobbik Alapító Nyilatkozatában ez utóbbi cél a hangsúlyosabb, bár mint az elitellenességről szóló részben bemutattuk, természetesen esik szó a nagytőkét és a bankárokat kiszolgáló parlamenti elittről is.

Fontos megemlíteni, hogy a Jobbik egyetlen hivatalos dokumentumában sem beszél nyíltan a trianoni határok felülvizsgálatáról, területek visszacsatolásáról. A sorok között olvasva jól kivehető a párt véleménye a kérdéstről, de nyíltan, írásban nem vállal fel revizionista törekvéseket. Erre egy példa az Alapító Nyilatkozatból: „A globalizmus és a fogyasztói társadalom korában egyre sürgetőbb, hogy az elszakított területek magyarságával valóban egy nemzetet alkossunk, hogy nemzeti összetartozásunkat – határokon innen és túl – szorosabbra fonjuk” (Jobbik 2003: 243). Szintén határokon átívelő, és nem azokat újíró nemzetegyesítésről ír a Bethlen Gábor program, olyannyira, hogy a határon túliak megsegítésének egyik fő eszközét autonómia-törekvések támogatásában látja (Jobbik 2007: 12). A Radikális Változás program nemzetpolitikai fejezetei is a kulturális és gazdasági újraegyesítést tűzik ki célként, egy „védőhatalmi státuszú anyaországgal” a háttérben (Jobbik 2010b: 55).

A Jobbik programjaiban világosan kivehető tendencia a gazdasági nacionalizmus erősödése. Az Alapító Nyilatkozatban a külföldi tőke éles elutasítása ugyan már megjelenik, de még egyáltalán nem esik szó a hazai cégek, termékek, piacok pozitív diszkriminációjáról. A Bethlen Gábor programban egyértelműbben találkozhatunk a magyar gazdasági érdekek érvényesítésének célkitűzésével (a magyar föld nem eladó, a fő stratégiai ágazatok magyar kézben legyenek, a multik helyett a kkv-kat kell támogatni, stb.). Mindez azonban 2010-re teljesebbé válik: a Jobbik a „Magyarország a magyaroké” szlogent a párt egyik fő üzenetévé tette, és a hazai vállalkozások és termékek kiemelt támogatására jó néhány új kezdeményezést sorakoztatott fel - pl. „Válaszd a hazait” mozgalom, Vállalkozói Magyarigazolvány, „magyar elkötelezettségű bankrendszer” (Jobbik 2010b: 12-14).

A Jobbik politikusainak számos megnyilvánulásából kiderült az elmúlt években, hogy a párt vezető személyiségeitől nem áll távol a gazdasági és a politikai nacionalizmus sem. Mindezt azonban kutatási eredményekkel nem tudjuk alátámasztani – a Magyar Választáskutatási Program sajnos nem szerepeltetett a képviselőkutatási kérdőívén ennek mérésére alkalmas kérdéseket. A szavazói attitűdökre már vannak adatok, és azok alapján kijelenthető: a nacionalizmus a jobbikos identitás alapköve. Ideológiai önbesorolását tekintve 2009-ben a Jobbik támogatóinak 39, 2010-ben 37 százaléka tartotta magát első helyen erős nemzeti érzésű embernek (4. táblázat). Szilárd az a tábordon belüli meggyőződés is, hogy az országnak a saját útját kell járnia, és nem kell a Nyugat elvárásaival törődnie (ötös skálán 4,24). A trianoni határok megváltoztatásának törekvését már nem támogatják a jobbikosok ilyen elsöprően (3,22), de a teljes népesség átlagától (mindössze 2,34) e kérdésben jóval távolabb esnek, mint a Nyugatnak való megfelelésre vonatkozó kérdésben (3,74).

Noha a Jobbik ideológiájában és a szavazói attitűdjében nagyon fontos helyet foglal el

a téma, a nacionalizmus kérdésében nehezen tudja magát megkülönböztetni a Fidesztől, mely 2010-ben kormányzását több fontos szimbólikus intézkedéssel indította. Ebből fakadóan a nacionalizmus jelentősége a pártválasztás szempontjából kisebb, mint azoké a kérdéseké, ahol a két jobboldali párt élesen szemben áll.

2.6 Vallásosság

A hit szerepét a Jobbik életében jól mutatja, hogy a párt legszűkebb öndefiníciójában is megjelenik. A Jobbik alapításakor nemzeti-keresztény pártként határozta meg magát, és ezt a pozíciót azóta is minden fórumon büszkén vállalja. A valláshoz és az egyházhoz való visszanyúlás annak fényében nem is meglepő, hogy Magyarország jövője szempontjából a párt a tradicionális közösségekben rejlő erőt kiemelt fontosságúnak tartja – e gondolat mentén pedig szinte magától értetődő a történelmi egyházakhoz való baráti közeledés. Az elsősorban identitásrögzítő szerepet betöltő Alapító Nyilatkozatban kiemelt helyet kapnak a keresztény értékrend fontosságát taglaló részek. „Valljuk, hogy nemzetünk erkölcsi megerősödése csak a krisztusi tanításon alapulhat” – írják, jelezve, hogy a Jobbik filozófiájában a nemzeti identitás és a kereszténység egymástól el nem választható fogalmak (Jobbik 2003: 243).

Ennek a megközelítésnek számos nyomát találni a Jobbik szakpolitikai programjaiban. A vallásossággal és az egyházakkal kapcsolatos üzenetek és intézkedéstervezetek ugyan egyikben sem tartoznak a húzó témák közé, de a megbízható másodvonalban rendre ott vannak. Így a Bethlen Gábor és a Radikális Változás programokban is támogatják a kötelező erkölcs- és hittan bevezetését minden magyarországi általános és középiskolában. Szintén stabil elem az egyházi esküvők állami anyakönyvezésének terve. Az abortuszra vonatkozó szabályozás szigorítása ugyancsak visszatérő programpont.

A Radikális Változás program egyházpolitikai fejezete („Hitében él a magyar”) nagyobb társadalmi szerepvállalásra ösztökéli a történelmi egyházakat. A Jobbik növelné az egyházi jelenlétet a honvédségben, a kórházakban, az oktatási intézményekben és a büntetés-végrehajtás területén is. Műemlékvédelmi és rekonstrukciós programot indítana határon innen és túl, a határon túli részekben kulturális centrum funkcióval erősítve az egyházi intézményrendszert. A Jobbik nehezítené ugyanakkor új kisegyházak bejegyzését, ezzel is védve a történelmi egyházak társadalmi pozícióit (Jobbik 2010b: 59-61).

A Jobbik programelemeinek, illetve a parlamenti képviselői és szavazói attitűdjeinek összevetése talán éppen a valláshoz való viszony kérdésében hozza a legváratlanabb eredményt. A Jobbik programjaiból egy deklaráltan mélyen vallásos értékrend derül ki. Ehhez a világképhez jól illeszkednek a jobbikos politikusok nézetei az állam és az egyház szétválasztásáról. A jobbikos képviselők nem értenek egyet (5,54) azzal, hogy az államnak távol kellene tartania magát az egyházak ügyeitől, visszatükrözve azt az álláspontot, miszerint nemzet és a kereszténység összetartozó fogalmak. A Jobbik szavazói azonban inkább azon a véleményen vannak (3,21 – a kérdésben a teljesen közepén álló álláspont értéke 4), hogy az államnak nem feladata beleszólni az egyházak életébe, és bár a különbség nem jelentős, egy hajszállal még inkább ezt az

álláspontot képviselik, mint a magyar társadalom átlaga (3,33). Ahogy azt a későbbiekben is be fogjuk mutatni (2. táblázat), a Jobbik aktív egyházpolitikája tehát nem feltétlenül találkozik a támogatók által helyesnek tartott iránnyal, mivel a szavazótábor jelentős része nem vallásos. Ilyen nyílt különbség szavazók és politikusaik között meglehetősen ritkán fordul elő, ebben az esetben talán az jelenthet magyarázatot, hogy egy harmadik szereplő, a katolikus egyház immár hagyományosan a Fideszt támogatja (Enyedi 2004), a Jobbikkal szemben viszont kifejezetten távolságtartó¹². További magyarázatot jelenthet a párt fiatalos jellege, illetve hogy a Jobbik táborában jelentős (százezres) számban található meg ma már korábbi szocialista szavazók.

2.7 Baloldali gazdaságpolitika

A rendpárti, vallásos és cigányintegrációval kapcsolatos programelemek a Jobbikot kulturális értelemben egyértelműen a jobboldalon helyezik el. A gazdasági dimenzióban viszont a nyugati jobboldali pártok által rendszerint képviselt gazdasági liberalizmus rendkívül távol áll a magyar radikális párt által követendőnek tartott iránytól. Sőt, ahogy kötetünk többi fejezetéből is kiderül, Nyugat-Európában általában még a radikális jobboldali pártok is piacpártiak. A Jobbik az erős, aktív, beavatkozó államban hisz, amely védőernyőt nyújt a magyar társadalomnak a globalizáció káros hatásaival szemben. A gondoskodó, óvó attitűd, a szociális szempontok folyamatos szem előtt tartása a Jobbik gazdaságpolitikájának alapja. A kiszolgáltatott, a fogyasztói társadalom kihívásainak egyre kevésbé megfelelni tudó emberek segítése már az Alapító Nyilatkozatban is a Jobbik önként vállalt kötelességei között szerepel. „Feladatunknak érezzük, hogy azokat az embereket is képviseljük, akik számára az átlagos életszínvonal csak ábránd; akiknek bére, nyugdíja mindössze mindennapi megélhetésük szűkös fedezésére elég...” (Jobbik 2003: 246). Az alacsony jövedelműek támogatása, az igazságos közteherviselés mellett a Bethlen Gábor program is kiáll, a Jobbik elkötelezi magát a progresszív, többkulcsos adórendszer mellett, mely révén az átlagos vagy az alatti jövedelem alacsonyabb terhelés alá kerül, mint a magasabb jövedelmek. A szociális érzékenység a 2010-es programban a fenntarthatósági szempontokkal is ötvöződik, kifejezetten tudatosan. Nem véletlen tehát a gazdaságpolitikával foglalkozó fejezet akár zöld baloldalinak – a magyar politikai kontextusban LMP-snek - is ható címe (ökoszociális nemzetgazdaság).

A Jobbik jó néhány gazdasági alrendszerben az állami tulajdonlást tartja megfelelőnek. Ezt támasztják alá a Bethlen Gábor program egészségügyről, oktatásról, nyugdíjrendszerről és energiapiacról szóló részei. Néhány esetben az államosítás gondolata sem áll távol a párttól. 2007-es programjában a Jobbik “a nemzet szempontjából stratégiai fontosságú ágazatok köztulajdonba vételét” tűzi ki célul (Jobbik 2007: 2). Utóbbi a párt a nemzeti önrendelkezés kulcsának látja.

Ugyanezen a vonalon megy tovább a Jobbik 2010-es választási programja. A Jobbik megőrizné a stratégiai, nemzeti vagyont, visszaszerezné a privatizáció során “elherdált” stratégiai fontosságú cégeket (pl. a közműszolgáltatókat). Védelmet

¹²Például: Erdő Péter bíboros elhatárolódott a Jobbik adventi keresztállításától (barikad.hu), vagy az MKPK körlevele az újpogányságról (ujkatolikus.hu).

nyújtana a magyar iparnak, a mezőgazdaságnak és a kereskedelemnek, és aktív állami vállalkozó politikát hirdet az általa kitörési pontoknak tartott területeken (mezőgazdaság, élelmiszeripar, infokommunikáció, K+F, építőipar, logisztika, gyógyturizmus). A hazai vállalkozók segítésére “magyar bankrendszert” hozna létre (Jobbik 2010b: 8-18).

A fentiekből következően a jobbikos képviselők részéről joggal számíthatnánk karakteresen baloldali, a szociális kiadások növelése és az állam foglalkoztatásnövelő szerepe mellett elkötelezett attitűdökre. Mindkét kérdésben visszafogottabbnak - és egyben kevésbé baloldalinak – bizonyultak azonban a jobbikos politikusok pártjuk programjánál és saját szavazóiknál is. A szociális kiadások növelését firtató kérdésre a hét fokú skálán a középértékhez közeli (4,57) jobbikos átlagot kaptunk, amely elmarad a választóik elvárásaitól (4,94). Szintén semleges álláspont rajzolódott ki a jobbikos képviselők között (3,28 egy ötfokú skálán, ahol 5 a teljesen egyetért válasz értéke) arra kérdésre, hogy a kormány kötelessége-e, hogy mindenkinek munkát biztosítson. E kérdésben jelentősnek mondható a politikusok és a tábor közötti különbség. A jobbikos szavazók (4,04) a magyar társadalom egészével összhangban (4,05) elvárják, hogy a mindenkori kormány vállaljon aktív munkahelyteremtő szerepet.

2.8 Globalizáció-ellenesség

Ami határokon belül a cigánybűnözés és a politikusbűnözés, az a határokon átívelő, nemzetközi jelenségek között a globalizáció. A Jobbik politikájában a gazdasági globalizáció erői, folyamatai testesítik meg leginkább azt a külső ellenségképet, ami ellen harcolni kell. A globalizáció, a fogyasztói társadalom, a külföldi tőke, a multinacionális cégek a magyar radikális jobboldal szótárában mind szitokszóként, a magyar nemzetre leselkedő veszélyként, a gonosz megtestesítőiként jelennek meg.

A globalizáció gazdasági dimenziójának elutasítása minden jobbikos dokumentumban elemi erővel jön elő. A párt Alapító Nyilatkozata szerint a Jobbiknak kötelessége szembeszállni „azzal az egyre nyíltabb törekvéssel, amely felszámolná a nemzetet”. A párt politikai alapállásának kiindulópontja, hogy az elmúlt húsz év politikai elitje kiszolgálta a külföldi igényeket, és ezért van szükség fokozott nemzeti érdekvédő politikára – amelyet a Jobbik önképe alapján egyedül ő lát el. Szimbólikus erődemonstrációként a Jobbik visszatérő üzenetként használja az államadósság újratárgyalásának tervét. A vázlatos célok szintjén a 2007-es és a 2010-es programnak egyaránt része a magyar államadósság tételes felülvizsgálata, illetve a tartozások legalább egy része elengedésének kiharcolása.

A nyíltan hirdetett harc a gazdasági önrendelkezés visszaszerzéséért leginkább a magyarországi multinacionális cégeken csapodik le. A Bethlen Gábor és a Radikális Változás program egyaránt keményen a célkeresztbe veszi az idetelepült nagyvállalatokat. A 2007-es program világossá teszi, hogy egy esetleges Jobbik-kormány minden adókedvezményt megvonna a multiktól és a támogatást a magyar kis- és középvállalkozások felé csoportosítaná át. A választási program egy árnyalattal megengedőbb: csak azokat a multicégeket támogatnák, amelyek beszállítói hálózatában a magyar cégek elérik az 50%-os arányt. A multik kivonulása bele van kalkulálva a rendszerbe: „az országból esetleg kivonuló multinacionális cégek helyét

a versenyképessé tett magyar vállalkozások hónapokon belül betöltik” (Jobbik 2010b: 15). A magyar munkavállalók oldalán állva a Jobbik szintén követeli a szakszervezeti működés feltételeinek kötelező biztosítását a hazánkban dolgozó multicégeknel. A gazdasági gyarmatosítás koncepcióját hevesen ellenző Jobbik azt viszont támogatná, hogy a magyar működőtöke minél jelentősebb szerephez jusson a határon túli magyar területeken.

A radikális antiglobalista hozzáállást a képviselő kutatás eredményei is tükrözik. A jobbikos parlamenti képviselők között szinte teljes az egyetértés (1,83) abban, hogy a külföldi tőke beáramlását korlátozni kell, mivel idegen érdekeknek rendeli alá a gazdaságot. Ez a mutató azt jelzi, hogy a Jobbik politikusai még jobban elutasítják a külföldi tőke hazai szerepvállalását, mint a saját szavazóik (2,68). A magyar társadalom általánosságban véve enyhén a külföldi tőkeellenes oldalon található (3,49) - a Jobbik programja és parlamenti képviselői a magyar átlagnál jóval radikálisabb nézeteket hirdetnek.

2.9 Euroszkepticizmus

Az Európai Unióhoz való kezdeti jobbikos hozzáállást mi sem illusztrálhatná jobban, mint hogy a párt Magyarország európai integrációja elleni tiltakozásul el sem indult a 2004-es EP-választáson. „Elfogadhatatlan számunkra az az uniós tagság, amely nemzeti függetlenségünk végzetes megcsönkítésével jár!” – tette világossá az EU-hoz való hozzáállását a Jobbik Alapító Nyilatkozatában (Jobbik 2003: 242). A másik két dokumentum sem hagy kétséget afelől, hogy nem önmagában az európai nemzetek együttműködésével és összefogásával van baja a Jobbiknak, hanem egy „központosított, a nagyok érdekeit szolgáló és a keresztény gyökereket felvállalni képtelen” iránnyal nem értenek egyet (Jobbik 2007: 13). A Jobbik a Nemzetek Európája koncepciót tartaná helyesnek, amely az erős, önálló nemzetállamok laza együttműködésére és a nemzeti identitások sokszínűségére épülne. Az európai politikai együttműködést némi Amerika-ellenesség is hajtja: „az Unió az amerikai központú gazdasági-kulturális globalizációnak ne közvetítője, hanem gátja legyen” (Jobbik 2007: 13).

A Jobbik 2010-es választási programjában meglehetősen negatívan látja Magyarország EU-tagságának eredményeit, meggyőződése szerint az rontott Magyarország helyzetén (Jobbik 2010b: 73). Ennek fő okának azt tartják, hogy a kialakuló „európai szuperállamban” a kisebb tagországok érdekei nem tudnak érvényesülni. Az EU jelenlegi politikai és gazdasági tendenciáit figyelembe véve a Jobbik a kilépés gondolatát sem tartja elvetendőnek: „ha a nemzet és az Unió érdeke között kell választanunk, mi nem fogunk félni a hazánk és a nemzetünk mellett dönteni” (Jobbik 2010b: 75). A sok kritika mellett lehetőséget is lát az EU-ban a radikális párt. Ráadásul a kínálkozó esélyeket egy számára kulcskérdésben, a nemzet gazdasági és kulturális újraegyesítésében véli felfedezni.

A Jobbik erős euroszkepticizmusát – bár magát nem euroszkeptikusnak, hanem EU-realistának tartja – általános külpolitikai orientációja is indokolja. A szerinte sehova nem vezető európai integráció helyett a Jobbik külpolitikájának hangsúlyi eleme a keleti fordulat, a nyitás Oroszország, illetve a fejlődő ázsiai nagyhatalmak (Kína, India, Irán), és az arab-világ felé (Jobbik 2010b: 72-75).

A jobbikos parlamenti képviselők Európai Unióhoz kapcsolódó attitűdjeire vonatkozó adatok elsőprő euroszkepticizmust mutatnak. Az európai integráció további erősítése tekintetében egy tíz fokú skálán – amelyen a 10-es érték jelenti az „erősíteni kell” választ – a jobbikos képviselők az elutasító szélsőértékhez nagyon közel vannak (0,69). Ez a szám nagyságrendekkel euroszkeptikusabb véleményt jelez, mint ami az amúgy az EU-t szintén jelentős fenntartásokkal kezelő jobbikos szavazótábort (3,76) vagy a teljes magyar társadalmat jellemzi (4,43). A teljes elutasítás oka lehet, hogy a jobbikos képviselők szinte egybehangzó véleménye szerint a csatlakozás Magyarország számára hátrányokkal járt (1,97, ahol a „hátrányokkal járt” válasz értéke 2). A jobbikos szavazótábor e kérdésben szintén visszafogottabb állásponton van – gyakorlatilag közepén (1,51) –, mint választott politikusai¹³. Ez meglepő eredménynek számít, a szakirodalom egyik leggyakrabban hangoztatott tétele ugyanis éppen az, hogy a választók általánosságban euroszkeptikusabbak, mint a politikusaik (Ferrara-Weishaupt 2004, Mattila-Raunio 2006): a régi tagállamokban nem az integrációellenes pártok hangolják az Unió ellen a támogatóikat, hanem az EU-t „alaphól” jobban ellenző szavazók tolják az euroszkeptikus pozícióba a pártjukat.

3. Szavazói magatartás: néppártosodás helyett koncentráció

A hivatalos programok bemutatása, illetve a képviselői és a választói véleményekkel való összevetése után ebben a fejezetben utóbbit vizsgáljuk részletesebben. A szavazótábor nagyságának ismeretében nyugodtan tekinthetjük középpártnak a Jobbikot. Ilyen támogatottság mögött már általában széles társadalmi koalíció áll, tehát azt várhatnánk, hogy néppárti jellegű legyen a Jobbik bázisa. Annál is inkább logikusnak tűnik a feltételezés, mert már a tavalyi EP-választáson is elég heterogén volt a radikális közönség, a megduplázódott tábor tehát még inkább gyűjtőpárti jellegűnek gondolhatnánk. Ezt a hipotézist azonban az empirikus adatok csak kis részben igazolják¹⁴.

¹³ A magyar társadalom általában véve pedig inkább tekinti Magyarországot EU-tagságának első hat évét előnyökkel járóknak, mint hátrányos időszaknak (1,17).

¹⁴ A táblázatban a Medián választás előtti felmérésének az adatait közöljük, mivel ez a rendelkezésünkre álló legnagyobb elemszámú adatbázis, de ugyanezek az összefüggések adódnak a Választáskutatási Program választás előtti felméréséből is (1500 fő, a felét a Medián, a felét az Ipsos interjúolta meg).

2. táblázat: A pártok támogatottsága különböző társadalmi-demográfiai csoportokban 2010-ben a pártot választani tudók körében

		2010 (N=3000)			
		Fidesz	MSZP	Jobbik	LMP
Életkor	18-29	56	10	23	8
	30-39	64	9	18	5
	40-49	60	15	14	9
	50-59	55	20	11	9
	60 +	56	33	5	3
Nem	férfi	55	18	18	7
	nő	61	18	11	6
Lakóhely (település- méret)	Budapest	51	22	13	9
	> 50ezer	55	18	14	7
	20-50ezer	55	19	18	5
	5-20ezer	61	17	15	5
	2-5ezer	60	19	13	3
	< 2 ezer	67	14	13	5
Templomba- járás gyakorisága	rendszeresen	67	17	10	3
	alkalmanként	60	17	13	7
	soha	51	20	18	7
Iskolai végzettség	felsőfok	49	19	13	13
	középiskola	52	18	16	9
	szakmunkás	62	17	14	4
	max. 8 ált.	75	19	4	2
MSZMP- tagság	tag volt	46	46	2	5
	nem volt tag	63	15	14	4

Forrás: Medián választás előtti felmérése, 2010 április

A szakirodalomban és a hazai publicisztikákban is széles körben terjedt el az a nézet, miszerint a radikális jobb támogatói elsősorban a társadalom periferiájáról kerülnek ki (Bell 1955, Lipset 1960). Adataink Magyarországra vonatkozóan egyértelműen cáfolják ezt a tévhitet. A jövedelemnek nincs szignifikáns hatása a Jobbik-szimpátiára (5. táblázat), a párt éppen a legalacsonyabb iskolai végzettségűek között a legkevésbé népszerű, jelentős támogatottsága van viszont a középiskolai és szakmunkás

végzettséggel rendelkezők körében, ahol még 2009-hez képes is erősödött. A válságtól való fenyegetettség, a szociális frusztráció csak nagyon mérsékelt és közvetett módon magyarázza a radikális pártválasztást (Karácsony-Róna 2010).

Az életkor ugyanakkor a legkarakteresebb jellemzője a Jobbik közönségének, a párt 23 százalékos népszerűségnek örvend a 30 év alatti korosztályban, ez az arány ráadásul még magasabb az első választók körében (30 százalék). Ha viszont csak a nyugdíjasoknak lenne szavazati joguk, akkor a parlamenti küszöb átlépése is komoly kihívást jelentene a radikális pártnak (2. táblázat). Eddig is tudtuk, hogy fiatalos a Jobbik, de 2009-ben még nem voltak ennyire markáns, 4-5-szörös különbségek. A radikális tábor életkor szerinti megoszlása kísértetiesen hasonlít az 1990-es Fideszére (Karácsony 2002: 1525).

Európában nem szokatlan, hogy a radikális jobboldal felülreprezentált a legfiatalabb korosztályban (Lubbers et al. 2002), de általánosnak nem nevezhető a tendencia (Norris 2005). Olyan markáns összefüggés viszont egyáltalán nem jellemző a nyugati radikálisokra, mint amit Magyarországon találtunk. Ez azért is meglepő, mert az európai tapasztalat szerint a fiatalok általában toleránsabbak (Altemeyer 1988). A korábbi magyar kutatások is azt mutatták, hogy a huszonevesek semmivel sem fogékonyabbak a xenofóbia különböző megnyilvánulásaira – bevándorlás-ellenesség, antiszemitizmus, cigányellenesség –, mint az idősebb korosztály (Sík 1999, Fábrián-Fleck 1999). A rendelkezésünkre álló adatok alapján mi sem kerültünk közelebb a megoldáshoz. A jobbikos fiatalok csak annyiban különböznek a többi radikális szavazótól (5. táblázat), hogy a legtöbb általunk vizsgált attitűd még jobban jellemző rájuk, a globalizációellenesség viszont egyáltalán nem. Ha nemcsak a jobbikos, hanem az összes 30 év alatti választót bevonjuk az elemzésbe, akkor azt tapasztaljuk, hogy a radikális pártszimpátiát szignifikánsan meghatározó változók közül egyik sem vezethető vissza az életkorra. 2010-ben a fiatalok az európai egységesítés folyamatát jobban támogatják, kevésbé rendpártiak és a cigányokkal szemben is kevésbé elutasítóak, mint az idősebbek. A nacionalizmusban, bevándorlás-ellenességben, anti-establishmentben és paternalizmusban pedig ugyanazokat az értékeket mutatják. Az életciklus-hatásból (Inglehart 2007) fakadhat, hogy a mérsékelt-radikális skálán közelebb helyezkednek a radikális pólushoz (4,67-es átlag a 10-es skálán), mint a teljes népesség (3,92). Kétségtelen, hogy a fiatalkori lázadás is hozzájárul a Jobbik-szimpátiához, azonban az attitűdök terén nem találtunk olyan különbséget, mely magyarázná a pártválasztást. A radikalizmus önmagában azért sem lehet döntő érv, mert a MIÉP egyáltalán nem volt népszerű a fiatalok között.

Valószínűsítjük, hogy az attitűdök helyett a szocializációnak (kohorsz-hatás) van döntő szerepe a radikális jobboldali identitás kialakulásában. Az MSZP hagyományosan népszerű a Kádár-rendszer aranykorában szocializálódott mai nyugdíjasok között, a Fidesz pedig mindig is a '80-as évek ellenzéki mozgalmain felnőtt korosztályban örvendett a legnagyobb támogatottságnak. A rendszerváltás után szocializálódott generációnak azonban már nincsenek emlékei a szocializmusról, Orbán Viktor számukra már nem az a politikus, aki 1989. június 16-án a szovjet csapatok kivonását követelte. A mai huszonevesek között is a Fidesz a legnépszerűbb ugyan, de ez a támogatottság elmarad a 30 és 40 év közötti korosztály esetében tapasztalttól. Ennek a generációnak egyszerűen nincs olyan szocializációs élménye, mely hosszútávon meghatározta volna politikai nézeteit. A huszonevesek körében nagyobb az aktív politikai részvételre és a közösségépítésre való hajlandóság, és a

radikális politizálási stílus is sokkal elfogadottabb náluk. A rendszerváltás után szocializálódott generáció nem idegenkedik annyira az ellentétek nyílt felvállalásától és az aktív politizálástól, mint a Kádár-korszak konfliktuskerülő politikai kultúrájához és a részvétel lehetőségének hiányához szokott idősebb korosztályok (Karácsony 2005). Az ilyen alapon számításba sem jövő MSZP-n kívül a Fidesz-re is aránylag kevesebb fiatalnak esik a választása, többek között azért, mert az néppárti jellegéből fakadóan kevés társadalmi konfliktusban kötelezi el magát kizárólag az egyik oldal mellett. A hagyományos pártok tehát nehezebben tudják megszólítani a fiatalokat, valamennyire kizárásos alapon is magyarázható, hogy a Jobbik tölti be az űrt a fiatalok választók között.

Az életkor után a nem mutatja a legmarkánsabb összefüggést a jobbikos pártpreferenciával. A férfiak körében tapasztalt felülreprezentáltság Magyarországon ritka, de az európai radikális pártok többsége esetében hasonló férfítöbbség tapasztalható („Männerparteien”, Mudde 2007). A radikális párt vallásos retorikáját tekintve meglepőnek tűnik az a tendencia, hogy minél aktívabb vallásgyakoroló valaki, annál kisebb valószínűséggel szavaz a Jobbikra. 2009-hez képest a sok fiatal szavazó megnyerése is gyarapíthatta a párton belül a templomba sohasem járók körét – a legszembevetőbb változást a 427 ezres és a 855 ezres jobbikos szavazótábor között éppen a további fiatalodás és a vallásosság háttérbe szorulása jelenti.

A Jobbik-szavazatok településnagyság szerinti megoszlása ugyanolyan nemlineáris képet mutat, mint 2009-ben: a párt a kis és közepes városokban a legnépszerűbb, az 50 ezernél nagyobb és 5 ezernél kisebb településeken ugyanakkor alacsonyabb támogatottsággal rendelkezik, a leggyengébben pedig a fővárosban szerepelt (2. táblázat). A radikális voksok regionális eloszlása hasonlóan alakult, mint 2009-ben, a megyék közötti erőssorrend a Jobbik népszerűségét tekintve alig változott (3. táblázat). Ugyanakkor tovább mélyült a radikálisok fellegrárai és a „gyengébb” megyék közötti különbség, 2009-ről 2010-re koncentráltabbá vált a Jobbik-szavazótáborának földrajzi eloszlása. Míg Pest megyében és különösen Budapesten a sokkal magasabb részvételi arány ellenére is alig tudott újabb támogatókat nyerni a Jobbik – a fővárosban a leadott szavazatok arányaiban kevesebbet kapott a párt 2010-ben, de a magasabb részvétel miatt ez is egy 35 százalékos növekményt jelentett –, addig Északkelet-Magyarországon (Szabolcs, Borsod, Jász, Heves), különösen Szabolcsban még 2009-hez képest is kiugróan jól szerepelt a párt, két és félszeresére nőtt a rá adott voksok száma. Érdekes, hogy a Jobbik szempontjából nehéz terepnek számító Vas, Zala és Somogy megyében is az országos átlagot meghaladó dinamikus fejlődés történt, ez azonban inkább kivétel, nem írja felül a koncentráltabb tendenciáját.

3. táblázat: A Jobbik eredményei a 2009-es Európai Parlamenti és a 2010-es Országgyűlési választásokon megyei bontásban

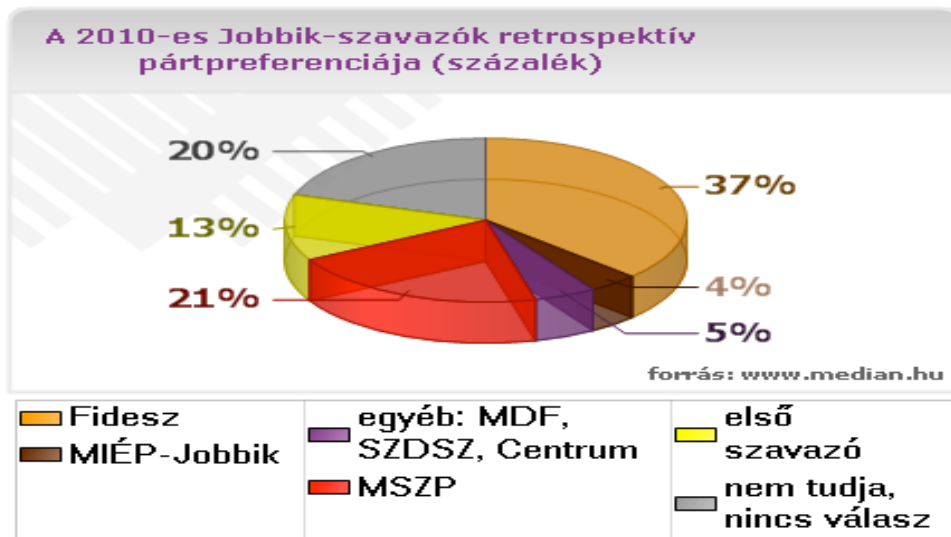
Megye/Főváros	EP-választás 2009, szavazatarány (szavazatszám)	Parlamenti választás 2010, szavazatarány (szavazatszám)	Százalék-arány különbsége (2010-2009)	Szavazatszám változása (2010/2009)
Országosan	14,77% (427 773)	16,67% (855 436)	1,90	199,97%
Budapest	12,59% (75 605)	10,84% (102 138)	-1,75	135,09%

Baranya	10,70% (11 118)	12,68% (24 397)	1,98	219,44%
Bács-Kiskun	12,41% (17 869)	15,70% (41 448)	3,29	231,95%
Békés	16,56% (16 397)	19,21% (35 724)	2,65	217,87%
Borsod-Abaúj-Zemplén	22,88% (42 011)	27,20% (92 646)	4,32	220,53%
Csongrád	12,55% (14 015)	15,93% (33 157)	3,38	236,58%
Fejér	13,90% (16 524)	16,20% (35 897)	2,30	217,24%
Győr-Moson-Sopron	11,74% (15 965)	12,57% (29 364)	0,83	183,93%
Hajdú-Bihar	17,10% (24 600)	18,86% (50 473)	1,76	205,17%
Heves megye	20,17% (17 594)	24,97% (40 391)	4,80	229,57%
Jász-Nagykun-Szolnok	19,02% (18 807)	24,01% (46 613)	4,99	247,85%
Komárom-Esztergom	12,53% (10 594)	13,76% (21 251)	1,23	200,59%
Nógrád	18,68% (11 118)	20,82% (21 868)	2,14	196,69%
Pest	16,63% (59 026)	16,52% (103 689)	-0,11	175,67%
Somogy	10,94% (9 520)	14,23% (22 652)	3,29	237,94%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,49% (26 030)	23,64% (65 423)	5,15	251,34%
Tolna	11,67% (7 669)	15,44% (18 315)	3,77	238,82%
Vas	9,25% (7 607)	12,09% (16 888)	2,84	222,01%
Veszprém	13,44% (14 131)	14,66% (27 897)	1,22	197,42%
Zala	12,92% (10 546)	16,91% (25 205)	3,99	239,00%

Forrás: www.valasztas.hu, www.vokscentrum.hu, saját számításunk

A szocio-demográfiai és földrajzi adatok után a következő kérdés az, hogy honnan, milyen pártoktól érkeztek szavazók a radikális párthoz. A jobbikosok előző pártpreferenciája a Medián adatai szerint (median.hu) lényegében ugyanazt a képet mutatja, mint egy évvel korábban: nagy részük a Fidesztől jött (37 százalék), sokan nem tudják vagy nem mondják meg, hogy korábban kire szavaztak (20 százalék), 13 százalékuk első választó, 21 százalékuk pedig saját mostani bevallása szerint 2006-ban a szocialista pártra voksolt (1. ábra). Ezeket a számokat óvatosan kell kezelni, mert a retrospektív (múltba visszatekintő) válaszoknál fenáll a szelektív memória veszélye (Angelusz-Tardos 1998). Mindenesetre annyi biztosnak tűnik, hogy a szocialista-jobbikos „életút” valóban létezik és – noha a sajtóban eltúlozzák a mértékét – elég jelentősnek tűnik ahhoz képest, hogy a két párt között milyen nagy az ideológiai távolság a politikai palettán.

1. ábra

Az ideológiai önbesorolást szemügyre véve azt tapasztalhatjuk, hogy semmilyen érdemi elmozdulás nem történt a Jobbik 2009-es és a 2010-es társadalmi bázisában (4. táblázat). A radikálisok számára magasan a nacionalizmus a legnépszerűbb címke, ezután a rend és stabilitás jelszavakkal tudnak a legnagyobb arányban azonosulni. Az összes válaszadóhoz képest a jobbikosok sokkal nagyobb hányada érzi magához közel állónak az „erős nemzeti érzésű embereket”. A konzervativizmus már kevésbé kedvelt fogalom a Jobbik hívei, mint a teljes népesség számára. E tekintetben valószínűleg arról az ambivalens értékorientációról lehet szó, melyről a Todosijevic-Enyedi (2008) szerzőpáros már a MIÉP kapcsán is beszámolt: az ortodox konzervativizmus, a konvenciók és a társadalmi status quo tisztelete nehezen egyeztethető össze a fiatalkori radikális lázadással; a militáns nacionalizmus, illetve a rend és a biztonság prioritása sokkal inkább sajátja a radikális választóknak (valamennyire az erős vezető iránti igény is, noha csak mérsékelt: a többváltozós elemzésben nem volt szignifikáns, 5. táblázat). A többi címke már kevésbé népszerű a Jobbik hívei között.

4. táblázat: Ideológiai önbesorolás a teljes népesség és a jobbikosok körében 2009-ben és 2010-ben.

	Teljes népesség 2010-ben	Teljes népesség 2009-ben	Jobbikosok 2010-ben	Jobbikosok 2009-ben
Erős nemzeti érzésű emberek	19	17	37	39
Hívó emberek	7	7	5	7
Szocialista gondolkodású emberek	10	11	3	5
Környezetvédők	6	8	2	3
Liberális, szabad gondolkodásúak	11	12	9	9
Szociáldemokraták	5	5	2	1
Rend és stabilitás hívei	24	25	26	23
Konzervatív, hagyománytisztelők	18	14	14	14

Forrás: Magyar Választáskutatás Program 2010-es választás előtti felvétel, N=1500 (Medián=750, Ipsos=750, a terepmunka március 30-tól április 9-ig tartott), és a Magyar Választáskutatási Program panelvizsgálatának második hulláma, 2009, N=3000

Megjegyzés: azok százalékos aránya, akik első helyen említették az adott kategóriát.

A Jobbikra szavazás okait vizsgáló többváltozós elemzésünk is hasonló képet ad az egy évvel korábbihoz képest – kevés érdemi eltéréssel. A szocio-demográfiai változók közül ugyanúgy az életkor hatása a legerősebb, de a nem is szignifikáns. Az iskolai végzettség és a jövedelem viszont nem határozza meg egyértelműen a pártválasztást. Újdonság a vallásosság negatív hatása. Az euroszkepticizmus és az egészen nyílt területi revíziót hangoztató állítás a két legkarakteresebb attitűdje a Jobbik támogatóinak – ez az a két beállítódás, ami a többi párt, így a Fidesz szavazói számára sem vállalhatóak. Az erős elitellenes érzület, a cigányellenesség és a nacionalizmus is erős hatást gyakorol a Jobbikkal való szimpátiára – ez 2009-ben is így volt, viszont akkor a cigányellenesség töltötte be a legfontosabb szerepet, 2010-ben pedig csupán a középmezőny elején végzett. Ez valószínűleg összefüggésben van cigánykérdés háttérbe szorulásával a politikai napirenden (4. fejezet), de úgy általában sem kellene meglepődnünk azon, ha a megduplázódott szavazótáborban elmosódnak a robotsztus különbségek. A xenofóbia és az internetről való tájékozódás hatása is szignifikáns – ez utóbbi már önálló magyarázóerővel bír, hatása nemcsak a fiatal átlagéletkornak köszönhető. A paternalizmus és az alacsony társadalmi bizalom valószínűleg azért nem játszik szerepet, mert más pártok támogatóira is jellemzőek. A kétváltozós elemzésből kiderül, hogy a Jobbik hívei az átlagnál jobban vágnak az erős vezetőre és kevésbé kedvelik a zsidókat, ugyanakkor a többváltozós elemzésben ez a két attitűd nem bizonyult szignifikánsnak, mert más – velük összefüggő – változók hatása felülírta őket (2009-ben még szignifikáns volt az antiszemitizmus, Karácsony-Róna 2010: 47).

5. táblázat: A Jobbik-szimpátiát meghatározó tényezők 2010-ben(Standardizált Béták)

		összes jobbikos (n=1500)	fiatal jobbikosok (18-29; n=218)
Szignifikáns szocio-demográfiai változók	kor	-0,187	-
	Budapest (Bp=1, vidék=2)	-0,086	
	templomba járásgyakorisága (soha=1)	-0,072	-0,154
	a kérdezett neme (férfi=1, nő=2)	-0,062	
Nem szignifikáns szocio-demográfiai változók	iskolai végzettség: diploma		
	iskolai végzettség: 8 általános		
	falu (falu=1, más=2)		
	jövedelem		
Szignifikáns attitűdváltozók	revizionista nacionalizmus ¹⁵	0,158	0,305
	euroszkepticizmus	-0,133	-0,286
	elitellenesség	-0,126	-0,163
	cigányellenesség	-0,121	-0,132
	nacionalizmus ¹⁶	0,105	0,167

¹⁵ Revizionista nacionalizmus: Magyarországnak törekednie kellene a trianoni határok megváltoztatására

¹⁶ Nacionalizmus: mennyire állnak közel Önhöz az erős nemzeti érzésű emberek?

	idegenellenesség, etnocentrizmus ¹⁷	-0,084	-0,160
	internetről tájékozódás	0,053	0,152
Nem szignifikáns attitűdváltozók	erős vezető iránti igény ¹⁸		
	paternalizmus		
	bizalom az emberek többségében		
	antiszemizmus		
	globalizáció-ellenesség ¹⁹		0,111
	kiigazított R négyzet	0,220	0,380

Forrás: Magyar Választáskutatási Program 2010-es választás előtti felvétel, N=1500 (Medián=750, Ipsos=750).

Megjegyzés: csak a szignifikáns ($p < 0.05$) hatások vannak feltüntetve. A függő változó egy 7-es skálán alapul. Úgy jártunk el, hogy a Jobbik szimpátia-értékből kivontuk a Fidesz és az MSZP értékének az átlagát. A független változók operacionalizálása a legtöbb esetben megegyezik az 1. táblázatban leírtakkal, ahhoz képest az újakat lábjegyzetben közöltük. (Mindig az 1-es érték fejezi ki az egyet nem értést, tehát a legtöbb negatív érték azt jelenti, hogy a jobbikosokra inkább jellemző az adott attitűd).

Összefoglalóan azt tapasztaltuk, hogy a 2009-eshez képest megduplázódott radikális tábor alapvető tulajdonságai nem változtak, azonban belső szerkezete heterogénebbé vált. A politikai szociológia általános hüvelykujj-szabályára rációzva az extraszavazatok nem kiegyenlítették, hanem épp ellenkezőleg, még markánsabbá tették a szocio-demográfiai különbségeket. A szavazóbázis földrajzi eloszlása koncentráltabb, az életkor, vallásosság és iskolai végzettség szerinti különbségek is élesebbé váltak. A radikális választók ideológiai önbesorolása és a pártválasztást meghatározó attitűdök viszont – néhány kivételtől eltekintve – megintcsak hasonló képet mutatnak, mint a tavalyi EP-választás idején.

4. A Jobbik a politikai napirenden: a cigánybűnözéstől a politikusbűnözésig

A Jobbik politikai áttörésében, a 2009-es európai parlamenti választási siker megalapozásában kulcsszerepet játszott a cigánykérdés erős napirendi jelenléte, ugyanakkor az azóta eltelt időszakban erősen háttérbe szorult az ügy. A 6. táblázat adataiból látszik, hogy az EP-választás után a romakérdés a kislétai gyilkossággal, Molnár Oszkár hirhetté vált kijelentéseivel és mindenekelőtt a sajbábonyi konfliktussal maradt a napirenden. A 2010-es országgyűlési kampányban azonban még a legnagyobb figyelmet kiváltó sajbábonyi események is marginálisnak számítottak a veszprémi, tatárszentgyörgyi gyilkosságokhoz és más 2009 tavaszi romákkal kapcsolatos történésekhez képest (Karácsony-Róna 2010: 50-51).

¹⁷ Idegenellenesség, etnocentrizmus: A bevándorlók jót tesznek a magyar gazdaságnak

¹⁸ Erős vezető iránti igény: ennek az országnak nem annyira törvényekre és politikai programokra van szüksége, mint inkább néhány bátor, fáradhatatlan és odaadó vezetőre, akikben a nép megbízik

¹⁹ Globalizáció-ellenesség: gátat kellene szabni annak, hogy a külföldi filmek, könnyűzene, stb. térhódítása veszélyeztesse a magyar kultúrát.

Mi lehet ennek az oka? Mi lépett a cigánybűnözés helyébe, a Jobbik milyen ügyek mentén tudott megjelenni a nyilvánosság előtt? Volt olyan ügye a Jobbiknak, amit olyan mértékben ki tudott sajtóítani, mint 2009-ben a cigánykérdést? Ebben a fejezetben ezeket a kérdéseket járjuk körbe.

4.1 Elitellenesség: a bázisbővítés kulcsa

Az EP-kampánynak azért vált meghatározó részévé a cigányság problémája, mert a sok gyilkosság miatt akkor egy pattanásig feszült etnikai helyzet alakult ki, amely felkeltette a média – és rajta keresztül az állampolgárok – érdeklődését. Hiába maradtak meg a cigányellenes előítéletek a társadalomban, ha azóta – Sajóbábonyt kivéve – nem volt olyan esemény, amely aktualitást adjon az ügynek. Ahogy a 6. táblázatból látható, a média napirend-kijelölő hatása ilyenkor is működésbe lép: ha valamiről keveset hallani a mainstream médiában, akkor az emberek is más kérdéstről kezdenek gondolkodni. Ez pedig a kérdés a politikai elit korrupciós érintettsége, különösképpen a napirendet végig domináló BKV-botránysorozat volt (ezenkívül Zuschlag és Hunvald pere kapott nagyobb publicitást).

A BKV-ügy már szeptemberben meghatározó szerepet töltött be a napirenden – és ez egészen a kampány végéig így is maradt. Valószínűleg azért lehettek ilyen példátlan hosszú ideig a figyelem középpontjában a közlekedési vállalattal kapcsolatos események, mert mindig történt valamilyen új fejlemény (végkielégítések, sztrájk, Mesterházy Ernő és mások letartóztatása, Hagyó Miklós kenőpénze, stb.), amely az ügyet a felszínen tartotta. A fő médiaorgánumok rengeteget foglalkoztak a BKV-üggyel, így a hírfogyasztók nagyon könnyen értesülhettek róla: a fontosság átkerült a média napirendjéről a közvélemény napirendjére (tehát az agenda-setting első szintje ebben az esetben is érvényesült). Pont a kampány legintenzívebb szakaszában, 2010. január és március között tetőzött az ügy hatása. Ekkor a válaszadók nagyjából fele magától, háromnegyede pedig válaszlapról kiválasztva tulajdonított nagy jelentőséget az ügynek – ilyen értékeket még a Cozma-gyilkosság esetében sem tapasztalhattunk, ezek az arányok megegyeznek a parlamenti választás fontosságának percepciójával. A napirend-észlelés kiugró mértéke minden bizonnyal az ügy tartós jelenlétével magyarázható, a BKV-ról szóló információk összeadódtak a választók fejében.

6. táblázat: A „cigánybűnözés” és a „politikusbűnözés” napirendi jelenléte a 2010-es kampányban

Dátum	Ügy	Megszólalások aránya (ebből címlaposak)	Spontán említés aránya (nyitott kérdés)	Említés aránya (zárt kérdés)	Jobbikos megszólalások aránya (ebből saját hang)	Összes Jobbikos megszólalásokon belül	Framing negatív találat aránya
2009 szeptember	BKV-vezetők fizetése, végkielégítések	10,5% (43,6%)	23,7%	62,3%	3,7% (71,4%)	21,3%	57,8%
	Hunvald letartóztatása	4% (25,6%)	3,2%	22,2%	17,1% (50%)	36,8%	73,2%
	Edelényi polgármester kijelentése a roma kismamákról	1,8% (0%)	2,7%	26%	-	-	81,1%
	Kislétai gyilkosság és a korábbi gyilkosságok tetteseinek elfogása	3% (36,9%)	3%	30,5%	-	-	75,4%
2009 október	BKV-vezetők fizetése, végkielégítések	5,9% (31,2%)	10,7%	50,5%	3,5% (33%)	23,8%	58,9%
2009 november	Sajóbábonyi konfliktus, gárda felvonulás	8,9% (54,5%)	9,2%	35%	7,3% (62,5%)	53,6%	65,9%
	Zuschlag-per	4,2% (45,8%)	2%	14,6%	5% (66,7%)	21,4%	57,3%
2009 december	BKV jogi igazgatójának letartóztatása	9,1% (59,3%)	25,1%	60%	3,7% (40%)	58,3%	82%
	Sztrájk, forgalomlassítás a BKV-nál	10,3% (48,6%)	16,6%	42,2%	0,9% (0%)	16,7%	77,6%
2010 január	Sztrájk, forgalomlassítás a BKV-nál	20,2% (70,5%)	15,8%	29,5%	0,4% (0%)	8%	42%
	BKV-botrány, Hagyó lemondása	13,7% (62,3%)	41,6%	64,1%	1,2% (75%)	16%	69%
2010 február	BKV-botrány, Mesterházy letartóztatása	16,8% (34%)	55,1%	74,6%	2,5% (45,6%)	14,3%	68,6%
2010 március	BKV-botrányok, letartóztatások	36,3% (64,1%)	41,9%	78,3%	0,2% (0%)	22,2%	47,5%
	Cozma-gyilkosságok gyanúsítottjai szabadlábon	1,1% (30%)	5,1%	20,5%	-	-	20%
2010 április	BKV, Főkefe	6,5% (29,4%)	17,8%	43,8%	1,7% (0%)	3,7%	74,6%
	Választási eredmény	19,6% (39,5%)	55,1%	73,7%	5,6% (62,5%)	36,6%	9%

Megjegyzés: A megszólalások oszlopban a hónap 15 ügye közül az adott ügyre eső megszólalások aránya szerepel. Egy átlagos ügynél 6,7% ez az érték (=100/15). Zárójelben ezen megszólalások közül a kiemelt közlésűek (címlapon, vagy head-ben szereplők) aránya. Második és harmadik oszlop a napirend-érzékelést mutatja, az omnibuszokban az ügyet spontán és válaszlehetőségekből említők aránya. A negyedik oszlopban a jobbikos megszólalások aránya az összes megszólaló közül, ezen belül a saját hangú megszólalások aránya zárójelben. Ötödikben a hónap összes jobbikos megszólalása közül az adott ügyre esőek aránya. Végül a hatodikban a nagy túlsúlyban negatív tálalás, amikor az adott megszólalás konfliktusról, feszültségről szól.

A tartalomelemzés az M1, a TV2 és az RTL Klub híradóját, illetve a Népszabadság és a Magyar Nemzet újságokat foglalja magában. A továbbiakban ezekre utalunk „mainstream médiaként”.

Forrás: Medián omnibuszok és tartalomelemzős adatbázisok

A 6. táblázat második feléből látszik, hogy a főbb televíziócsatornák és újságok 2010-ben sem engedtek teret a Jobbiknak. Noha a párt az EP-választási sikere után már legitimebbnek számított, a jobbikos politikusok csak ritkán szólalhattak meg a híradásokban. 2009 ősze még valamelyest előrelépést jelentett az EP-választás előtti hónapokhoz képest, azonban éppen a 2010 január utáni kampányidőszakban már csak elvétve láthattunk jobbikost a fő csatornákon (és akkor sem mindig saját hangon, sokszor csak interpretálva voltak hallhatóak). Ugyanakkor a kevés számú megszólalást erőteljesen koncentrálták a radikális politikusok – kijelentéseiknek több mint a fele a BKV-botrányokkal volt kapcsolatos, hatékonyan használták ki a rendelkezésükre álló szerény felületet. Ráadásul az ügy egyértelműen negatív tálalása jobbikos megszólalás nélkül is kedvezhetett a pártnak, mivel az a politikai elit lejáratásáról szólt.

Feltehetően részben a BKV-botrányosorozat hatásának tudható be az is, hogy 2010-ben az állampolgárok a korrupciót tartották az ország harmadik legnagyobb problémájának a munkanélküliség és az államadósság után. A közbiztonságot és a cigányság helyzetét az összlakosságon belül lényegesen kevesebben említették, még a Jobbik-szavazók is hajszálnyival előrébb helyezték a korrupciót, mint a cigányság kérdését (82 illetve 77 százalék)²⁰.

A fenti adatok alapján egyértelmű, hogy a magyar társadalom főbb kérdései közül a kampányban a korrupció vált az egyik legfontosabbá, a politikai elit által elkövetett törvénytelenések pedig aktualitást adtak a mögötte meghúzódó mélyebb folyamatnak. Zaller (1992) elméletét a magyarországi helyzetre alkalmazva kijelenthetjük, hogy míg az európai parlamenti választás előtt a cigánykérdés állt az emberek gondolkodásának középpontjában, 2010-ben egyértelműen a korrupciós botrányok kerültek előtérbe. Ezek voltak a választók számára a legkönnyebben

²⁰ Az adatok az Ipsos Zrt. 2010. márciusi, a Magyar Rádió számára készített kutatásából származnak.

hozzáférhető, leggyorsabban előhívható megfontolások, így a döntések meghozatalában is kulcsszerepet játszottak. Ésszerű volt tehát a Jobbik részéről, hogy arra a témára építette a kommunikációját, amely pillanatnyilag meghatározta a közgondolkodást, és nem arra a cigánykérdésre, amely kiszorult a napirendről és addigra valamelyest lerágott csontnak számított már. Ahogy a Jobbik ideológiai profilját elemezve bemutattuk, ez nem jelenti azt, hogy a párt számára ne lenne még mindig fontos téma a cigánybűnözés, azonban a kampányában a napirend alakulására reagálva a fő hangsúlyt az elszámoltatásra és a politikusbűnözésre helyezte²¹.

Azért is kedvező volt a radikális párt számára ez a terep, mert – akárcsak a cigánykérdésben – lehetősége nyílt egybemosni a teljes politikai elitet. Noha a BKV-botrányban csak az MSZP és az SZDSZ volt érintett, a Jobbik hangsúlyozta, hogy nemcsak a balliberális oldalnak kell felelnie a bűneiért, hanem mindenkinek, aki a rendszerváltás óta hatalmon volt (például az óriásplakátokon és a Barikád címlapján szereplő „20 évet a 20 évért” szlogen). A Jobbik úgy igyekezett pozicionálni a Fideszt, mint amely – ha nem is ugyanolyan mértékben, mint a balliberális pártok, de – osztozik annak a felelősségében, hogy a „valódi rendszerváltás” elmaradt. A nemzeti radikális média is segített ebben: közel ugyanannyit támadta a Fideszt, mint a szocialistákat.

4.2 Korrupció elleni harc: rivális a pályán

Ha a Jobbik törekvése sikerrel járt volna, akkor azon választók számára az egyedüli alternatíva maradt volna, akiknek egyik legfontosabb céljuk a korrupciós ügyek kivizsgálása, a romlott elit eltávolítása, teljes lecserélése. Magyarán akik arra a pártra szavaznak, amelyről elhiszik, hogy tiszta. Ez azonban csak részben sikerült, azért nem teljesen, mert ezen a piacon megjelent egy komoly rivális – az LMP. A Lehet Más a Politika is új párt, így eleve potenciális alternatívát jelent a hagyományos pártokból kiábrándult protesztoszavazók számára. A nyílt kampányszámlával, a párt- és kampányfinanszírozás újrászabályozásának követelésével, a sávolyi és más ügyekben mutatott fellépéssel az LMP ráadásul tett is azért, hogy a korrupción felháborodott választók szimpátiáját megnyerje.

7.táblázat: Ügybirtoklás a korrupció kérdésében

	Fidesz	MSZP	Jobbik	LMP
Tisztázatlan pénzügyek egyáltalán nem jellemzőek a pártra (4-es skálán a szélsőérték)	10,2%	0,4%	26,7%	33%

²¹ Ez minden bizonnyal tudatos döntés volt a részükről (origo.hu).

Pártpreferencia a választani tudók körében	62%	16,9%	13,8%	4,5%
--	-----	-------	-------	------

Forrás: Medián, 2010. márciusi omnibusz

Petrocik (1996) nyomán az ügybirtoklást (issue-ownership) úgy mérjük, hogy összehasonlítjuk a pártot az adott kérdésben kompetensnek tartó válaszadók arányát a pártra szavazók arányával. Akkor beszélhetünk ügybirtoklásról, ha szignifikánsan többen ismerik el hiteles szereplőnek a pártot, mint ahányan rá is szavaznának. A 7. táblázat adatai a Jobbik, és főleg az LMP esetében pontosan ezt mutatják. Azért szükséges a párt nagyságát is figyelembe venni, mert a hasonló – pártok kompetenciáját hirdató – kérdésre általában átpolitizált, projektív válaszokat szoktunk kapni. A válaszadók jelentős része kivetíti a pártpreferenciáját az ilyen kérdésekre is, a kedvenc pártját mindenben a legjobbnak látja. Most mégsem ez történt, a Fideszről és különösen az MSZP-ről még a saját támogatói sem hitték el, hogy teljes mértékben mentes lenne a tisztázatlan pénzügyektől (1-es érték a 4-es skálán – meg kell említeni, hogy 2-est és 3-ast már többen adtak nekik). Ugyanakkor a Jobbik a népszerűségének kétszeresét éri el ebben a kérdésben, tehát van legalább 13 százaléknyi válaszadó, aki ugyan nem jobbikos, de a Jobbikot abszolút korrupciótól mentes pártnak tartja. Az LMP esetében ez az arány 28,5 százalék, a párt kicsiny támogatottsága ellenére is a leghitelesebb korrupciómentes szereplőként tűnik fel a választók szemében. Tehát egyfelől megállapíthatjuk, hogy a két új párt valóban birtokosa az ügynek: az állampolgárok többsége úgy látja, hogy a Fidesz és az MSZP – ha nem is egyforma mértékben, de – érintett a korrupcióban. Ez egyértelműen növeli az elitellenességet, a két nagy pártból való kiábrándultságot. Amíg ez a téma van napirenden, addig az MSZP nagyon kellemetlen, a Fidesz közepes, a két új párt pedig nagyon kedvező pozícióba kerül – márpedig láthattuk, a kampány pontosan erről szólt. Másfelől azt is kijelenthetjük, hogy az LMP e tekintetben kihúzta a Jobbik lába alól a talajt. Nemcsak elvette azt a monopóliumát, ami az anti-establishment érzület terén megvolt, hanem ebben a nagyon fontos ügyben még meg is előzte, ezzel pedig nyilvánvalóan előnybe került a protesztzavazatokért folytatott versenyben. Véleményünk szerint az 7. táblázat adatainak és a kérdés napirendi dominanciájának ismeretében már nem is annyira meglepő a Lehet Más a Politika vártnál jobb szereplése.

Elsőre talán nehezen hihetőnek tűnhet, hogy az egymástól ideológiailag nagyon távol eső két új párt részben ugyanazért a szavazói célcsoportért verseng. Ez a főleg fiatalokból álló csoport természetesen nem túl nagy, de létezik: a Medián felmérése szerint a Jobbik-szavazók 10, az LMP-szimpatizánsok 18 százalékának a másik párt is számításba jött a voksolásnál²². A rendszerváltás után szocializálódott fiatalok éppen az a generáció, akiket nemcsak az MSZP, hanem igazából még a Fidesz sem tudott

²² Azok a válaszadók tartoztak a két tábor közös halmazához, akik arra a kérdésre, hogy „mennyire valószínű, hogy erre a pártra szavaz” egy 7-es skálán – ahol 7 jelenti a legnagyobb valószínűséget – mindkét pártnak legalább 5-ös értéket adtak. Ez a csoport a teljes minta másfél százalékát tette ki.

magához vonzani. Az elérésüket a két új párt számára az is könnyítette, hogy sokkal nagyobb arányban használják az internetet, mint az idősebb generációk.

A mérlegelésből adódó proteszt szavazatnak az az egyik csilhatatlan jele, hogy a szavazó a kampányban, nemritkán pedig csak egészen az utolsó pillanatban dönti el, melyik pártra voksol. A Medián közvetlenül választás előtti felmérése szerint az utolsó hetekben, napokban döntők 27 százaléka az LMP-t választotta, a Jobbikot 14 százalék (a 2009-es EP-választás előtt még a Jobbik volt különösen felülreprezentált ebben a csoportban). Noha valamennyire természetes, hogy az új pártokra nagyobb arányban voksolnak ilyen kampánnyal összefüggő mérlegelés alapján, mint a régiekre, azért ez még nem magyarázná meg azt, hogy ezek a szavazók miért a legutolsó pillanatra hagyták a választást. A Fidesz és MSZP híveinek többsége természetesen már sokkal korábban eldöntötte, hogy hova húzza az ikszet – vagy nem is kellett döntenie, mert pártos szavazóként nem is volt számukra kérdéses, hogy kire szavazzanak. 2009-ben a Jobbik, 2010-ben pedig az LMP volt az, amelyik a kampányfinisben vált igazán láthatóvá és emiatt a népszerűsége is ekkor kezdett emelkedni, még hozzá annyira hirtelen, hogy a közvélemény-kutatások sem tudták „követni” a mozgást, az előrejelzések jórészt emiatt becsülték alá akkor a Jobbikot, idén pedig kisebb mértékben az LMP-t. 2009-ben a Jobbik, 2010-ben pedig az LMP volt az „egyik sem” opció a szavazólapon.

Véleményünk szerint van még egy oka annak, hogy a Jobbik miért nem tudott olyan lendületet venni a kampányhajrában, mint tavaly. A párt népszerűsége januártól márciusig egyenletesen mérsékelt növekedést mutatott, a hónap végén viszont megtorpant, sőt valamelyest visszasett.

8. táblázat. A Jobbik támogatottságának alakulása a választani tudó biztos szavazók körében, 2010. január-április

Medián	10%	15%	18%	17%
Ipsos	12%	14%	16%	15%
Századvég	10%	10%	17%	15%
Az adatfelvétel ideje				
Medián	január 8-12.	február 5-9,12-16	március 5-9	március 26-30
Ipsos	január 5-12.	február 2-9	márc 2-9	márc 27-ápr 2
Századvég	január 4-10.	február 1-6	márc 16-22	márc 29-ápr 2

Noha az elmozdulások többsége hibahatáron belüli, a fenti logika alapján éppen azt várhattuk volna, hogy tovább emelkedjen a párt népszerűsége a sok utolsó pillanatban döntő szavazónak köszönhetően – ehhez képest a március végi visszaesés már jelentős különbség. Az adatok arra utalnak, hogy a Jobbikkal kapcsolatos március végi botrányok hozzájárultak a népszerűségvesztéshez. Március 24-én Morvai

Krisztina mentelmi jogára hivatkozva próbálta elkerülni a bírság kifizetését²³, miután kerékbilincset kapott (index.hu), 29-én pedig kiderült, hogy Medgyessy Péter kormányának, az Esélyegyenlőségi kormányhivatalnak dolgozott (mandiner.blog.hu). A Jobbik pontosan ilyenekért szokta politikusbűnözéssel és az MSZP-vel való közösködéssel vádolni a Fideszt. Valószínűleg a Király András szóvivőről, Szávay István képviselőjelöltről és egy gárdista lányról készült bulvárrovatokba kerülő fotók és videók (kepviselofunky.blog.hu, index.hu) is alááshatták a radikális párt hitelességét, amely magát konzervatívnak, droghasználat-ellenesnek és homoszexualitást elutasítónak állítja be. Alig több, mint egy hét alatt, a kampány utolsó szakaszában nagyon sok kisebb-nagyobb botrány kapcsolódott a párthoz, amelyek azonban éppen a Jobbik addigi mondanivalójával álltak szöges ellentétben. Ez volt a fő oka annak, hogy a párt a 2010-es kampány végén defenzívába szorult.

Összeségében tehát a kampány egészének dinamikája a BKV-botránysorozat miatt kedvezett a Jobbiknak, azonban véleményünk szerint főként a párt körüli kellemetlen botrányok, illetve kisebb mértékben az LMP megjelenése megakadályozták azt, hogy második erővé váljon a Jobbik – amely az utolsó hetekbeli megtorpanása ellenére is nagy sikert ért el a választásokon.

4.3 A Jobbik párhuzamos médiavilága

A Jobbik mainstream médiában való gyenge jelenléte miatt különösen fontos a part számára, hogy alternatív nyilvánosságot teremtsen, amelyen keresztül el tudja juttatni saját üzeneteit és valóságértelmezését a támogatóihoz. Ezt a párhuzamos médiavilágot a radikálisok mindenekelőtt az interneten keresztül hozták létre. Az online csatornákon gyakorlatilag bármilyen korlátozás nélkül bárki közzéteheti, sokszorosíthatja az információkat, ezért a gyengébb anyagi erőforrásokkal rendelkező, a hatalomban nem lévő pártok természetes eszköze lehet az internet. Ahogy a többváltozós elemzésben láthattuk, az internethasználat nemcsak a tábor fiatal átlagéletkora miatt fontos, anélkül is önálló hatása van a pártválasztásra.

A Medián Webaudit (webaudit.hu) adatai szerint látogatottság szempontjából a legnagyobb jelentőségű Jobbik-támogató website a kuruc.info (átlagosan kb. napi 65 ezer látogatás), emellett még a barikad.hu (napi 20 ezer), a hunhir.hu (napi 12 ezer) és a gondolat.hu (napi 10 ezer) is fontos szerepet tölt be a szubkultúrában²⁴. Az első adat magasnak mondható, meghaladja például a Magyar Nemzet online változatát (60 ezer) és a stop.hu hírportált is (50 ezer), ugyanakkor így is csak töredéke a legolvasottabb weboldalnak (index: 1.25 millió, origo: 1 millió).

²³ Morvai tagadta, hogy a mentelmi jogára hivatkozott volna.

²⁴ A teljesség igénye nélkül a következő szélsőjobboldali portálok tekinthetők számottevőnek: <http://www.nemzetihirhalo.hu/>; <http://nemzetiugyletek.hu/>; <http://atillakiraly.hu/>; <http://vastagbor.blog.hu/>; <http://www.polgarinfo.hu/>; <http://szebbjovo.hu/>; <http://www.mariaorszaga.hu/>; <http://szentkoronaradio.com/>; <http://www.magyardaltos.info/>; <http://ellenkultura.info/>; <http://radicalpuzzle.blogspot.com/>

Számtalanszor vádolták azzal a Jobbikot, hogy ők üzemeltetik a kuruc.info-t, a párt azonban mindannyiszor elhatárolódott a szélsőséges portáltól. A kuruc.info szándékosan a lehető legdurvább jelzőkkel dúított, figyelemfelkeltő címeket ad, a cikkek tartalma is egyoldalú, szinte csak az ellenségképként szolgáló csoportok ellen szóló „tények” vannak benne. A portálon standard cigánybűnözés rovat van, a cigányokat általánosítva a legrosszabb kontextusban tünteti fel, erősítve a velük kapcsolatos sztereotípiákat. Cigányellenessége mellett az antiszemitizmus is sajátja a kuruc.info-nak, holokauszttagadó (külön zsidóbűnözés rovatot üzemeltetnek)²⁵. A harmadik kiemelt téma a határon túli magyarság ügye, itt általában a szomszédos államok politikusaiknak magyarellenes kijelentéseiről számolnak be.

Ami a pártpolitikát illeti, a website természetesen közel áll a Jobbikhoz, ritkán azonban megjelennek a párttal kritikus írások is. Ennél is érdekesebb, hogy az egész radikális médiavilágban uralkodó véleményklíma mennyire negatív a Fideszről, maga a Jobbik is igyekszik a pártot közelebb pozicionálni a baloldalhoz, mint önmagához. A kuruc.info-n ez kifejezetten nyers, szélsőséges módon jön elő, a pártot egyszerűen csak Zsidesz-nek „becézik”, szinte ugyanolyan jelzőkkel szídják Orbán Viktort, mint a baloldali politikusokat.

A Jobbik.hu a párt hivatalos honlapja, amely elsősorban a közleményeket hozza le, a szervezettel, történettel kapcsolatos információk találhatóak rajta, illetve a JobbikTv videói is elérhetőek róla. Ezt az oldalt egészíti ki a barikad.hu, mely a párttal kapcsolatos híreket mindig elsők között közli. Emellett nagyon gyakran frissül, rengeteg közéleti hírt átvesz máshonnan is. Ezek a másodközlések objektív, tájékoztató jellegűek, a jobbikos hírek értelemezésén viszont már érződik a portál politikai ízlésvilága.

A gondola.hu is alapvetően tájékoztató jellegű, mérsékelt – Fidesz és a Jobbik „között” helyezkedik el –, de néhány rovatban (napi abszurd, elemzések) és hirdetésben (Prohászka Ottokár könyvei) azért tetten érhető a radikalizmusa. A hunhir.hu ugyanakkor a kuruc.info-hoz hasonló hangvételű, már a tájékoztatásban, címekben is rendkívül szélsőséges²⁶, de gyakran lehozza a Jobbik hivatalos közleményeit is.

A nyomtatott sajtó súlya mára már elmarad az internettől, főleg az idősebb, internethez nem hozzáférő választók számára fontos. A Pörzse Sándor által szerkesztett Barikád a legjelentősebb radikális folyóirat. Az újság tónusa viszonylag mérsékelt, ennek leginkább az az oka, hogy elsősorban a saját politikusaik írják a cikkeket (Vona Gábor írásai is rendszeresen megjelennek a hetilapban). A Z. Kárpát Dániel által szerkesztett Kárpátia (amelyben Wittner Máriától is lehet olvasni), a Magyar Jelen, a Nemzetőr és a Magyar Világ színesítik még a kínálatot a szélsőjobboldali választók számára – ezen lapoknál megjelennek Toroczka László, Zagyva György Gyula és más politikusok cikkei. Magyarországon egyik pártnál sem tapasztalunk olyat, hogy vezetőik írják a cikkek többségét. A jobbikos képviselők láthatóan ambicionálják azt, hogy írásaikat rendszeresen olvashassák a híveik,

²⁵ Egy jellemző cím: „Napi jó hír: izraeli CH-53 zuhant le Romániában - minden zsidó meghalt”.

²⁶ Például: „ismét agitprop lesz a volt judeobolsi főcenzor”, „már sztárt csinált a libsi média a cigány rendőrgyilkosból”.

ugyanakkor ez abból is fakadhat, hogy a Jobbik mögött nincsen kellő számú ismert újságíró és befolyásos értelmiségi.

5. Konkluzió

A Jobbik egy megtervezett stratégia alapján jutott el abba az állapotba, hogy képes volt megragadni a kínálkozó esélyt, amikor az adódott. A tudatos radikalizmus építése, amely 2006 óta jellemzi a pártot, lehetővé tette, hogy hatékonyan reagáljon a magyar pártrendszerben történő változásokra.

A túlzott várakozások be nem teljesülése ellenére a Jobbik 2010-ben rendkívül jó eredményt ért el, és kifejezetten sikeres építkezési periódust zárt le. A kiugró szereplés több tényezőre vezethető vissza: ilyen stratégiai döntés volt a leszállóágban lévő MIÉP-pel való szakítás, a tudatos szervezetfejlesztés, a közpolitikai profil szélesítése és a napirendi változásokhoz igazodó húzó témák jó érzékkel való kiválasztása.

A 2006-os, MIÉP-pel közös választási kudarc egyik fő tanulságaként a Jobbik már nemcsak a korábbi nagytestvérrel, a Fidesszel szakított nyíltan, de a korábbi radikális parlamenti erőt is elhagyva önálló politizálásba kezdett és saját ügyeket vállalt fel. A pályafutása elején a polgári körökben is megfordult Vona Gábor elnöksége alatt a Fideszhez való viszony még a 2002 és 2006 közötti ciklushoz képest is sokat romlott: a két jobboldali párt kapcsolatát 2010-re már az éles szembenállás jellemezte. Vona szerepe a Jobbik innovatívabbá válásában kiemelten fontos – az ő időszakához kötődik a párt számára a nyilvánosságban áttörést hozó Magyar Gárda megalapítása, a cigánykérdés középpontba helyezése, majd a bázisbővítés 2009-2010-es szakaszában az egytémás stratégia felváltása egy több fronton kampányoló Jobbikkal.

A párt 2006-tól kezdve azt is felismerte, hogy az önálló politizálás záloga a szervezeti megerősödés, annak biztosítása, hogy a választásokon a Jobbik mindenhol jelöltet tudjon állítani, és mindenhol legyen elég aktivistája az ajánlószelelvénygyűjtéshez és a potenciális szavazók mozgósításához. A Jobbik talán e téren érte el a legnagyobb előrelépést. A még 2008 elején is csak 70 működő alapszervezettel rendelkező párt 2010-re több mint megtízszerezte helyi egységeinek számát. Ezen időszakon belül is kiemelhető az EP-választás és az országgyűlési választás közötti szűk egy év: ekkor közel 500 új alapszervezet és több ezer új tag tette versenyképesebbé a kampányra a Jobbikot.

A Jobbik 2003 és 2010 közötti története tartalmi szempontból is sikeresnek tekinthető. A párt ideológiai és közpolitikai jellege sokszínűbbé, programja – különösen a hagyományosan fontosnak tartott témák tekintetében – kidolgozottabbá vált. A párt alapításakor még csak az ideológiai prioritásokat fektették le, a 2007-es programban a kívánatosnak tartott főbb intézkedések vázlatos felsorolásáig jutottak, a 2010-es választási program pedig már minden fontosabb közpolitikai területen tartalmazott ideológiai indoklással is alátámasztott konkrét intézkedéstervezeteket. A Jobbik programjait a témák tekintetében nagyfokú állandóság jellemzi, azonban a hangsúlyok rugalmasan alkalmazkodnak az aktuális politikai kontextushoz. Míg a szocialista-liberális kormány visszatérése elleni tiltakozás időszakában a heves antikommunizmus és a külföldi tőke elutasítása volt a középpontban, addig 2007-től

kezdvé a rendpárti és a cigányellenes elemek erősödtek meg jelentősen, a 2010-es választási programban pedig a teljes politikai elit került leginkább a célkeresztbe. A mindenkori slágertémák mellett a hét év alatt stabilan jelen voltak a nacionalista, a vallásos, a baloldali gazdaságpolitikai és az euroszeptikus programelemek is.

Érdekesség, hogy a Jobbik esetében nem érvényesül az a nyugat-európai radikális pártoknál gyakran előforduló populista jelenség, hogy a kemény szavakra éhes szavazók tolják bele a pártot a szélsőséges kijelentésekbe. A jobbikos képviselők jó néhány kérdésben radikálisabb állásponton vannak, mint szavazóik (antikommunizmus, gazdasági globalizáció elutasítása, euroszepticismus), sőt az állam és az egyház közötti viszony tekintetében egyenesen ellentétesen vélekednek.

A radikális tábor megszólításához szükséges tartalmi elemek tehát folyamatosan a Jobbik zsebében voltak, a sikerhez azonban a megfelelő pillanatban a megfelelő téma előtérbe helyezésére volt szükség. Az EP-választás előtt a cigánybűnözés, az országgyűlési kampányban a politikusbűnözés hívószava rezonált elsöprő mértékben azokkal a témákkal, amelyek akkoriban a politikai napirendet uralták, és így az emberek gondolkodásának középpontjába kerültek. Emiatt a Jobbik fő üzenetei sokkal könnyebben eljuthattak a választókhöz. E témák kisajátításáért a párt nemcsak a témaválasztásával tett sokat: alternatív nyilvánosságot teremtett magának, jórészt az interneten, és kevés mainstream médiaszereplését is hatékonyan, az aktuális húzótemára fókuszálva használta ki. Míg azonban 2009-ben a Jobbik az egyedüli „kompetens” szereplő volt a cigánykérdésben, addig egy évvel később a teljes politikai elit ostromozásán osztoznia kellett az LMP-vel. Fontos azonban megemlíteni, hogy az országgyűlési választáson már a Jobbik sem egyetlen ügyet képviselt minden lehetséges csatornán. A politikusbűnözés mellett – még ha nem is azonos jelentőséggel – a cigányellenes, az antiglobalista és a nacionalista üzenetek is fontos helyet kaptak a kampányban.

Az országgyűlési választások után már nem vállalunk nagy kockázatot azzal a kijelentéssel, hogy a Jobbik sikere több, mint egy átmeneti felfutás. Egy párt erejét nemcsak a rá adott szavazatok száma és aránya határozza meg. A párt szervezettsége, karizmatikus vezetője és szubkulturális beágyazottsága szintén értékes erőforrásnak számít. A Jobbik ideológiájának ráadásul számos olyan népszerű eleme van, mellyel hosszú ideig elláthatja a híveit a szükséges munícióval. A Jobbik fiatalok körében tapasztalható óriási népszerűsége is nagy potenciált sejtet. Ezt a generációt nem érte olyan szocializációs hatás, amely a hagyományos pártokhoz közelítette volna a tagjait, így a Jobbiknak minden esélye megvan arra, hogy megtartsa azokat a huszonéves szavazókat, akiknek jó része most pusztán fiatalkori lázadásból választotta a radikalizmust. A legfőbb érvünk a Jobbik biztos jövője mellett éppen az, hogy a már kétszer is rájuk szavazó állampolgárok számára egyre inkább magától értetődő lesz a Jobbikra voksolni. A párt és a támogatói között 2010-re már kialakult egy közösség, mely nagyon nehezen megbonthatónak tűnik. A radikális szavazótábor a legegélyezettebb a pártja mellett, ők azonosulnak vele a legnagyobb arányban. Mindezek alapján valószínűnek tartjuk, hogy a Jobbik az elmúlt években szervezeti és tartalmi szempontból is megalapozta jövőbeli parlamenti jelenlétét.

Irodalomjegyzék

Könyvek, tanulmányok

Altemeyer, B. (1988): *Enemies of Freedom. Understanding Right-Wing Authoritarianism*. San Francisco-London: Jossey-Bass Publisher.

Angelusz Róbert - Tardos Róbert (1998): Az „önéletrajzíró” válaszadó. A választási preferenciák retrospektív adatainak szisztematikus torzításai. *Századvég*, 2. (3) 3-32.

Bell, D. (1955): *The New American Right*. New Brunswick, NJ: Transaction Publisher.

Decker, F. (2004): *Der neue Rechtspopulismus*. Opladen: Leske + Budrich.

Enyedi Zsolt (2004): A voluntarizmus tere. A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában. *Századvég*, 2004, 3.szám

Fábián Zoltán - Fleck Zoltán (1999): Authoritarianism, Socio-demographic Variables and Socialization in the Explanation of Prejudiced Attitudes: Antisemitism and Anti-Gypsy Attitudes in Hungary. In: Enyedi Zsolt, Erős Ferenc (szerk.): *Authoritarianism and Prejudices. Central European Perspectives*. Budapest: Osiris.

Ferrara, F. – Weishaupt, J. T. (2004): „Get Your Act Together: Party Performance in European Parliament Elections.” *European Union Politics* 5: 283–306.

Gunther, R. – Diamond, L. (2003): Species of political parties: a new typology. *Party Politics*, 9(2): 167-199.

Ignazi, P. (2003). *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Inglehart, R. (2007): Postmaterialist values and the shift from survival to self-expression values. In: Dalton, R. J. - Klingemann, H-D. (szerk): *The Oxford handbook of political behavior*. Oxford: Oxford University Press

Jobbik Magyarországért Mozgalom (2003): Alapító Nyilatkozat. In: Koltay Gábor: *Adjatok egy jobbik világot*. Budapest, Szabad Tér, 239-246.

Jobbik Magyarországért Mozgalom (2007): Bethlen Gábor program.

Jobbik Magyarországért Mozgalom (2010a): Jobbik Nemzedék. Dokumentumfilm a Jobbik történetéről.

Jobbik Magyarországért Mozgalom (2010b): Radikális változás. A Jobbik országgyűlési választási programja a nemzeti önrendelkezésért és a társadalmi igazságosságért.

Karácsony Gergely (2003): A választói magatartás trendjei. In: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2002-ről* Budapest: DKMKA.

Karácsony Gergely (2005): A történelem fogságában. Generációk, életutak és politikai preferenciák Magyarországon. In: Angelusz Róbert-Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon.* DKMKA. Budapest, 2005

Karácsony Gergely – Róna Dániel (2010): A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. *Politikatudományi Szemle*, 2010/1, 31-66.

Katz, Richard S., Peter Mair, (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1: 5-28.

Kitschelt, H. (2000): Linkages between citizens and politicians in democratic politics. *Comparative Political Studies* 33 (6/7): 845-879

Lipset, S. M. (1960): *Political Man: The Social Basis of Politics*. New York: Doubleday

Lubbers, M. - Mérove, G. - Scheepers, P. (2002): Extreme Right Wing Voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41(3) 345-78.

Mattila, M. – Raunio, T. (2006): Mennyire egyezik a pártok és szavazóik véleménye az európai integráció kérdésében? In: Tóka Gábor és Bátory Ágnes (szerk.): *A 2004. évi európai parlamenti választások*. Budapest, DKMKA-Századvég.

Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge.

Norris, P. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pedahzur, A. – Brichta, A. (2002): The institutionalization of extreme right-wing charismatic parties: a paradox? *Party Politics* 8(1): 31-49.

Petrocik, J. R. (1996): Issue-Ownership in Presidential Elections with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, 40, 825-850.

Sík Endre (1999): The Level and Social Basis of Xenophobia in Contemporary Hungary. In: Enyedi Zsolt, Erős Ferenc (szerk.): *Authoritarianism and Prejudices. Central European Perspectives*. Budapest: Osiris.

Todosijevic, Bojan - Enyedi Zsolt (2008): Authoritarianism without Dominant Ideology: Political Manifestations of Authoritarian Attitudes in Hungary. *Political Psychology*, 29(5): 767-787.

Varró Szilvia (2009): A Jobbik mint harmadik erő. *Magyar Narancs*, 2009. február 5-

12.

Zaller, J. and Feldman, S. (1992): A Simple Theory of the Survey Response: Answering Questions versus Revealing Preferences. *American Journal of Political Science*, 1992, vol 36: 579-616.

Internetes források

Barikád hírportál, Erdő Péter bíboros elhatárolódása a jobbikos keresztállításoktól: <http://barikad.hu/node/41931>, letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

Index hírportál, „Morvai mentelmi jogával akarta megúszni a kerékbilincs-bírságot”; „A pornós gárdista hölgynek ki kéne lépni”:

http://index.hu/belfold/2010/valasztas/morvai_mentelmi_jogaval_akarta_meguszni_a_kerekbilincs-birsagot/ ;

http://index.hu/belfold/2010/valasztas/a_pornos_gardista_holgynek_ki_kene_lepni/ , letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

Az Index hírportál politikai blogja: „Végre egy jó fej jobbikos”; „Jobbikos nemzetpolitikus pénisznagyobbítóval”:

http://kepviselofunky.blog.hu/2010/03/18/vegpre_egy_jofej_jobbikos ;

http://kepviselofunky.blog.hu/2010/03/25/jobbikos_nemzetpolitikus_penisznagyobbit_oval , letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

A Magyar Gárda honlapja, megemlékezés Olaszliszkára:

<http://magyargarda.hu/node/2340> , letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

Magyar Katolikus Püspöki Konferencia honlapja, az MKPK körlevele

<http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=1386> , letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

Mandiner blog, „Morvai MSZP-s miniszternek dolgozott”:

http://mandiner.blog.hu/2010/03/29/morvai_krisztina_mszp_s_miniszternek_dolgozott , letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

A Medián közvélemény-kutató intézet honlapja, elemzés a Medián választási felmérései alapján:

<http://www.median.hu/object.7c017750-53b9-4a03-87c6-a771ee519bb8.ivy>, letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

A Medián webaudit szolgáltatása:

www.webaudit.hu, letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

Origo hírportál „Félretette a cigánybűnözős gúnyját a Jobbik”:

<http://www.origo.hu/itthon/valasztas2010/kampanynaplo/20100421-a-jobbik-retorikajanak-valtozasa.html>, letöltés dátuma 2010. augusztus 4.

Szegedi Csanád EP-képviselő honlapja, „A Jobbik fellép a tomboló cigányterror ellen”

<http://www.szegedicsanad.eu/index.php/kozlemenyek/3061.html>, letöltés dátuma
2010. augusztus 4.

Vona Gábor honlapja, “Rend, Jólét, Ébredés programja”

<http://www.vonagabor.hu/content/hal%C3%A1l%C3%BCntet%C3%A9st-vissza-kell-%C3%A1ll%C3%ADtani-rend-j%C3%B3l%C3%A9t-%C3%A9bred%C3%A9s-20-r%C3%A9sz> ;

<http://www.vonagabor.hu/content/pofon-%C3%A9s-algopyrin-rend-j%C3%B3l%C3%A9t-%C3%A9bred%C3%A9s-38-r%C3%A9sz> , letöltés dátuma
2010. augusztus 4.